

letnik XII
številka

7

jezik
in
slovstvo

1968

Jezik in slovstvo

Letnik XIII. številka 7

Ljubljana, oktober 1968

Časopis izhaja od januarja do decembra (osem številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Franc Zadavec, Janez Sivec

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

Vsebina sedme številke

Razprave in člank

- Jože Toporišič Sedemdeset let Rudolfa Kolariča 201
France Tomšič Brižinski spomeniki 203
Franc Zadavec Lirske in epske pesniške oblike
v obdobju slovenske moderne 207
Dragi Stefanija Makedonsko-slovenski književni stiki 214

Akademijin slovar slovenskega knjižnega jezika

- Stane Suhadolnik Koncept novega slovarja
slovenskega knjižnega jezika 219

Zapiski, ocene in poročila

- Marja Boršnik Stanko Majcen 224
Jože Faganel Krajevno ozadje Finžgarjeve
Prerokovane in Stricev 225
F. Jakopin Novejši slovarji jezikoslovnih terminov 228

Vprašali ste

- Franjo Tominec Ali je prav laringealen 7/3
J. Toporišič Laringealen ali laringalen 7/3
Aleksandra Kraigher-Maireaux Kako prevajamo sh. savjetnik 7/4
J. Toporišič Svetnik in svetovalec 7/4

Gradivo

- Konec »Razvoja prostega stavka...« 232
V oceno smo prejeli 232

SEDEMESET LET RUDOLFA KOLARIČA

Letos spomladi (14. aprila) je praznoval 70-letnico svojega življenja Rudolf Kolarič, redni profesor slovenskega jezika in književnosti na filozofski fakulteti v Novem Sadu. Rojen je bil v Ilovcih v Slovenskih goricah 1898. leta, maturiral, študiral in dosegel doktorski naslov pa v Ljubljani. Od 1920 je bil najprej pomožni (do 1923), nato pa redni asistent (do 1927) na slovanskem oddelku ljubljanske univerze. Zatem je bil 20 let srednješolski profesor, nakar je od 1947 do 1958 delal na naši akademiji za znanost in umetnost (od 1949 kot znanstveni sodelavec, od septembra 1952 kot v. d. upravnik Inštituta za slovenski jezik). Od 1950 pa do 1958 je bil »po Ramovševi želji in njegovem predlogu honorarni predavatelj za zgodovino slovenskega jezika« na filozofski fakulteti v Ljubljani. Potem ko ga ta fakulteta ni sprejela na razpisano mesto v redno delovno razmerje, je postal redni profesor v Novem Sadu, predava pa slovenski jezik tudi na beograjski univerzi.

Na univerzi v Ljubljani je študiral slovensko in germansko filologijo in indoevropsko primerjalno jezikoslovje, v letih 1924—1926 pa se je slavistično izpopolnjeval na Češkem.

Kolaričeva bibliografija objavljenih del (natisnjena je v njemu posvečenem Zborniku za filologiju i lingvistiku XI/1968 Matice Srpske) obsega 145 enot. To so dela razpravnega značaja, poljudnoznanstveni sestavki, kritike in poročila, jubilejni in leksikonski sestavki o znanih slavistih in jezikoslovcih, programski in zgodovinski spisi o slovenistiki, šolski jezikovni in slovstveni učbeniki ter slovnica in pravopis (pri učbenikih, slovnica in pravopisih je le sodelavec).

Razpravni značaj ima kakih 15 enot: Nosni vokali v prvotni slovenščini, Središka govornica in spodnjepreleški govor, Mlinski red 1814, Periodizacija razvoja slovenskega jezika, Imena na -ci, -ovci v Vojvodini, O sintaksi pivškega govora, Slovenski otroški govor, Stopnjevanje pridevnikov in prislovov, Določna in nedoločna oblika slovenskega pridevnika, Določni in nedoločni spolnik v slovenščini, Problemi jezikovnih srečanj v razvoju slovenskega jezika, Raziskovanje zgodovine slovenskega jezika, Slov. Sodražica, Ali so Brižinski spomeniki res starocerkvenoslovanski*. — Med temi deli so pač najpomembnejši prispevki o narečjih (tudi K. podatki so pomagali Ramovšu pri razčlenitvi slovenskih sev.-vzh. narečij). Samosvoje nazore je naš jubilarant razodeval v spisih, obravnavajočih zgodovinska jezikovna dejstva. Za K. razprave je večinoma značilna dokazovalna in ponazoritvena neobremenjenost, kar jim daje vtis lahkotne poljudnoznanstvene impresionističnosti.

K. ima poleg znanstvenih razprav precej zapisov o posameznih zanimivostih knjižnega jezika. Iz predvojnega časa je večino takih stvari zbral v knjižici Jezikovno rešeto (1931); tu na kakih 26 straneh obravnava pravopis, oblikoslovje, slovar (germanizmi!) in skladnjo (npr. sklone, predloge in gl. načine; K. je npr. utemeljil slov. medij). Bolj ali manj pomembni poveljni taki članki pa so: Narečje — knjižni jezik — šola, Povedkov tožilnik in imenovalnik, Roler — kotač, Svoj živi dan, Znaka ŷ in w v naših slovnica in Slovenskem pravopisu, Zemljepisno izrazje, Anglija, Anglež, Angležinja, angleški, Književnikov

* Ze zatem, ko je bil ta sestavek napisan, je izšla K. Sprachliche Analyse. Briž. spom. v knjigi Freisinger Denkmäler — Brižinski spomeniki — Monumenta Frisingensia, München 1968, str. 18—120.

odnos do ljudskega govora, *Leposlovni jezik — strokovni jeziki*, *Biti na konju v slovenščini*, *Novi pogledi na pismeni jezik*, *Sloven. i kajk. purga-pürga*, *Slovensko mokroten*, -tna, -o. Vse to so problemi stilistike, besedotvorja, skladnje in etimologije ter jezikovne politike.

Posebej je treba opozoriti na K. načelno in programsko pisanje o jeziku in jezikoslovnih nalogah pri proučevanju narečij in zgodovine jezika. Sem gredo: *Slovenska beseda*, *Izposojenke*, *tujke in terminologija*, *Kam gre slovenski jezik*, *Die slowenische Mundartforschung*, *Slovenska narečja*, *Organizacija filološkega dela na terenu*, *Raziskovanje zgodovinskega jezika*, *Dialecte als historische Zeugnisse*, *Über die Notwendigkeit gemeinsamer Erforschung der slowenischen und deutschen Grenzmundarten*. Prispevki kažejo na širino K. interesov.

Omenili smo že K. sodelovanje pri šolskih učbenikih. Pisali so jih za srednje in meščanske šole; skupaj z Bajcem, Ruplom, Sovretom je izdal 5 enot za srednje in strokovne šole (izšle so vsega dvanajstkrat): čitanko s slovnico so izdajali za prvi (1939, 1945) in drugi (1932, 1939, 1945) razred, za tretji (1935, 1939, 1945) in četrti (1935, 1939, 1945) razred pa sta izšli čitanki ločeni, slovnica (1940) pa skupna (pri tej je sodeloval tudi Breznik). Skupaj z R. Južničem je izdajal nemške vadbne posebej za meščanske in posebej za srednje šole (1. letnik 1937), skupaj s Fr. Pacheinerjem pa za 2. (1938), 3. (1939) in 4. (1940) letnik. Pri izdajah za srednje šole je sodeloval še V. Baerent. Skupaj s Pacheinerjem in Baerentom je izdal še vadbno za srednje in sor. šole (1939), skupaj z Južničem pa Nemško vadbno za srednje in meščanske šole, I. letnik (1940). Kakšen je Kolaričev delež pri vsem tem, bo zanimivo ugotoviti.

Po vojni je bil K. soavtor Slovenske slovnice (1947, 1956 in 1964) skupaj z Bajcem, Ruplom in Šolarjem. V zadnjo izdajo je sam prevzel in nekoliko modificiral uvod iz SP 1962, sicer pa je v teh slovnica po Brezniku priredil skladnjo. Končno je K. sodeloval tudi pri zadnjih izdajah Slovenskega pravopisa (1935 nepodpisan, 1950 in 1962 med mnogimi drugimi). Kaj bi bil tu K. delež, bo tudi šele treba ugotoviti. Sam večjih prispevkov o slovničnih in pravopisnih vprašanjih ni objavljaj, zato je treba te njegove nazore vzpostaviti iz številnih drobnih prispevkov, ki smo jih že omenjali.

Med deli, ki jih je K. ocenjeval ali o njih poročal, so: *Ramovšev Konzozantizem*, *Razprave I in II*, češki prevod *Kul'bakinove slovnice stcsl. jezika*, več *Stieberjevih del*, *Jurančičevi Južnoslovanski jeziki*, *Hammova stcsl. slovnica*, češki *Slovník jazyka staroslověnského*, *Slavica Pragensia IV*, *Zbornik za filologiju i lingvistiku IV—V*. Ocene so v glavnem pritrjevalne, tu in tam pa razodevajo tudi samostojne avtorjeve nazore. Glede na razmere v Sloveniji je njih posebna zasluga tudi ta, da sploh so.

V SBL, LAZU, Encikl. Jug. in ob jubilejih in smrtih je K. pisal o naslednjih jezikoslovcih, slovstv. zgodovinarjih in leposlovcih (številka je dodana, če je pisal o njih večkrat): *Čaf 2*, *Cigale 2*, *Lavrin*, *Miklošič 4*, *Vondrak*, *Nahtigal 5*, *Metelko*, *Jurčič*, *Nemanič*, *Oblak*, *Ramovš 3*, *Sovre*, *Oštir 2*, *Tesnière 3*, *Skok*, *Dajnko*, *Meško* ... Med temi se je podrobneje ukvarjal z Miklošičem.

Kolarič je bil dejaven tudi še na drugih področjih: sestavil je nekaj *registrov znanstv. del in časopisov*, bil urednik *Jezikovnega rešeta* (deloma tudi *tiskarske terminologije*) v Slovenskem tisku, prevajal iz češčine in slovaščine ter se pokazal v izdaji *Sreče v nesreči* in v *priročniku Slovenačka književnost*

(1961) tudi kot slovstveni kritik in zgodovinar. K. je član uredništev JF, Zbornika za filologiju i lingvistiku Matice srpske in Prilogov proučavanja jezika. Bil je v uredništvu Cvetja iz domačih in tujih logov.

Povedano kaže, da se je K. dotikal najraznovrstnejših slavističnih snovi in nalog. V tem se kaže njegov nemirni in podjetniški duh, ki se po eni strani zelo rad naslanja na urejene tradicionalne misli, po drugi strani pa je zato dokaj svoboden v presoji in odločitvi. Vedno pa utegne biti spodbuden po nasprotnem odzivu.

Profesorju Kolariču želimo, da bi se mu slavistična dejavnost še dolgo ohranila.

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

France Tomšič
SAZU Ljubljana

BRIŽINSKI SPOMENIKI

V latinskem rokopisnem zborniku, ki je bil l. 1803 prenesen v Münchensko državno knjižnico iz bavarskega mesta Freising, so čez nekaj let odkrili tri slovenska besedila, dva zapisa splošne spovedi in pridigo o grehu in pokori. Jezikovna in zgodovinsko-paleografska analiza meni, da je bilo slovensko besedilo zapisano okoli l. 1000, torej nekako v času, ko je bilo med južnimi Slovani živo starocerkvenoslovansko slovstvo. Jezik brižinskih spomenikov sprva ni pomenil posebnega problema, imeli so jih za poseben primer v latinici pisanega stcsl. spomenika, to toliko lažje, ker so stari slovanski obredni jezik enačili s staro slovenščino, z jezikom, ki so ga govorili predniki današnjih Slovencev. Avtoriteta najstarejšega slovanskega literarnega jezika in sijaj Metodovega dela sta tako rekoč a priori izključevala misel, da bi bilo ob pomembnih stcsl. spomenikih mogoče brižinske spomenike razložiti kako drugače, razložiti kot del veliko skromnejšega slovenskega slovstva, ki je nastalo v precej drugačnih razmerah. Šele raziskovanja zgodovinskega razvoja slovenskega jezika in slovenskih narečij so pokazala obrise slovenskega jezika na razvojni stopnji, kakor jo je na drugem koncu južne slovanščine kazala stara makedonščina, ki je po srečnem naključju postala prvi slovanski literarni jezik.

Če vse to upoštevamo, lahko razumemo, da so pomembni slavisti brižinske spomenike prišteli in jih mnogi tudi še danes štejejo med starocerkvenoslovanska dela. Po njihovem mnenju brez stare cerkvene slovanščine sploh nastati ne bi mogli. Drugi zastopajo v nekoliko omiljeni obliki stališče, da je na sicer slovenska besedila v obilni meri vplivala stara cerkvena slovanščina. Vse to da kažejo tako glasoslovje in oblikoslovje kakor tudi skladnja in besedni zaklad. Mlada slovenistika je na vsa ta vprašanja gledala zelo previdno. F. Ramovš se je postavil na popolnoma slovensko stališče: brižinski spomeniki so slovenski in razodevajo zgodnjo slovenščino iz prvih časov njenega samostojnega življenja; v jezikovni strukturi so vidni že znaki značilno slovenskega razvoja. Obema pogledoma na jezik brižinskih spomenikov, starocerkvenoslovanskemu in slo-

venskemu, se v novejšem času postavlja ob stran še tretji: brižinski spomeniki da niso nič drugega kakor stari slovaški spomeniki.

Če hočemo o teh vprašanih dobiti jasnejšo podobo, moramo upoštevati več dejstev. Predvsem ne smemo pozabiti, da so Slovenci sprejeli krščanstvo približno sto let pred prihodom slovanskih apostolov na Moravo in v Panonijo. Versko življenje med njimi je bilo v okviru nemških škofij urejeno na svoj način. Krščanstvo se je širilo in utrjevalo kakor pri neslovanskih ljudstvih v isti frankovski državi. Karlova cerkvena zakonodaja je ob koncu 8. in v začetku 9. stoletja poskrbela za posebno metodo kateheze med mladimi krščanskimi ljudstvi. Predpisovala je verski pouk in molitve v ljudstvu razumljivem jeziku, in za Slovence je bila to samo slovenščina. Godilo se je to pol stoletja prej, preden je na Moravi in v Panoniji zaživelo slovansko bogoslužje. V takih razmerah je nastalo med Nemci veliko molitvenih obrazcev. Slovencem je njihova duhovščina potrebna besedila prevedla iz latinščine ali iz stare nemščine. Tako so nastale poglobitve molitve v slovenskem jeziku, nastati so mogle na različnih krajih in iz različnih predlog. Med molitvene obrazce, ki so nastali med Slovenci že pred cerkvenoslovanskim velikomoravskim obdobjem, sodita prav gotovo besedila, ki sta ohranjeni kot prvi in tretji brižinski spomenik (varianti splošne spovedi). Med taka zgodnja slovenska besedila moramo šteti tudi prevod očenaša in apostolske vere; zapisana sta se ohranila šele iz 14. stoletja, arhaični jezik pa kaže na mnogo starejšo dobo. Da so glavni obrazci take vrste živeli v prevodih med pokristanjenimi Slovani še pred Metodovim prihodom na Velikomoravsko, pričajo podobna mesta v spovednem obredu Sinajskega evhologija in brižinski spovedni molitvi. Živeli so v ljudski rabi in bili po eni strani zapisani v brižinsko prabesedilo, po drugi strani pa so bili pozneje prevzeti v spovedni red stcsl. obrednika, seveda v jeziku tega obrednika.

Velikega pomena so bila brez dvoma leta, ki sta jih preživela Ciril in Metod med panonskimi Slovenci in v velikomoravski državi. Zato v načelu ne smemo izključevati medsebojnih stikov in vplivov. Verodostojna Žitja pričajo o bivanju slovanskih apostolov v Panoniji, o tem, da je Metod postal panonski nadškof, in o vnemi, ki jo je za slovansko bogoslužje pokazal knez Kocelj. Najbrž bi bilo v ta leta postaviti nastanek izvirnika brižinske spovedne pridige, ki je bila pozneje zapisana kot drugi brižinski spomenik. Ta spomenik je jezikovno veliko bolj čist in stilistično izdelan kakor pa prvi in tretji spomenik. Vrh tega se na nekaterih mestih ujema s stcsl. pridigo v spomin apostola ali mučenika, ki se pripisuje Klimentu Ohridskemu, ohranila pa se je v mlajšem cerkveno-slovanskem zapisu.

Brižinska pridiga se, kar je razumljivo, loči od drugih dveh brižinskih spomenikov po svojem stilu ne samo zaradi svoje morebitne bližine stari cerkveni slovanščini, ampak v prvi vrsti zaradi narave svojega besedila. V splošni spovedi je bolj ali manj stereotipen in statičen spovedni obrazec, tu pa pridiga, ki mora računati na moč žive, govornje besede.

O razmerju med brižinsko pridigo in Klimentovo homilijo so dosti razpravljali. S slogom in vzhodno bogoslovno miselnostjo se dokazuje stcsl. izvor drugega brižinskega spomenika. V obeh pridigah gre samo za nekaj mest, ki se med seboj bolj ali manj ujemajo. Vendar je treba gledati na problem ne samo skozi prizmo posameznih mest, ampak se je treba ozreti na celotno zgradbo obeh del in na namen, ki ga je vsako od njiju imelo. Brižinski spomenik je pridiga o grehu in pokori in je kot taka del spovednega obreda. Klimentova homilija ima

drugačen bogoslužni pomen in ni naravnost vključena v spovedni obred. Uporabljala se je ob praznovanju katerega koli apostola ali mučenca kot del službe božje v njegov spomin, ni pa spadala med obredne spovedne tekste.

Verjetno se resnici še najbolj približamo s podmeno, da obe besedili, starocerkvenoslovansko in brižinsko, izhajata iz skupnega izvirnika, da pa sta ga vsak zase samostojno uporabila. Zato ni treba postavljati vprašanja, kateri od njiju ima za drugega vrednost izvirnika. Ni nemogoče, da je bilo skupno prabesedilo cerkvenoslovansko. Eno pa najbrž smemo trditi: brižinska pridiga že v svojem prvem zapisu ni treba, da bi bila cerkvenoslovanska. Dokaz za to najdemo na tistem mestu v brižinski pridigi, ki govori o tako imenovanih satanovih delih. Slovenski avtor se je izognil izrazom take vrste, kakor jih beremo pri Klimentu: *idoložbrtvije, bratonenavidênije, kljatvoprêstuplenije*. V teh primerih gre za prevode grških zloženek. Slovenskemu avtorju so zvenele tuje, nedomače, zato jih je razvezal v stavke in uporabil parafrazo: *eže trêbô tvorim, bratra oklevetam, eže roti, kojichže ne pasem, nu jê prêstôpam*. Tako je besedilu, ki ga je imel pred sabo, snel grško obleko in misli povedal preprosto po domače.

V zvezi s tem je treba spregovoriti o grecizmu, ki da se pojavlja v tem brižinske mspomeniku. Pri naštevanju satanovih del se šestkrat ponovi veznik *eže* (*eže trêbô tvorim, bratra oklevetam, eže tatva, eže razboj, eže plti ugojeñje, eže roti, kojichže ne pasem, nu jê prêstôpam, eže nenavist*). V tem *eže* so nekateri slavisti (Jagić, Vondrák, Grivec) videli posnemanje grškega člena *to*. O uporabi takega grškega člena v stari cerkveni slovanščini je podrobno razpravljal J. Kurz (Byz.-slov. 7, 8). Pokazal je, da stara cerkvena slovanščina v določenih zvezah res uporablja člen, kadar hoče substantivizirati nepregibne besede, predložne zveze ali pa cele stavke. Stavke se substantivizira, kadar gre za citate, nikdar pa ne, in prav v tem je bistvo take rabe, kadar gre za navaden pripovedni stavek. V brižinski pridigi se v primeri s 24 satanovimi deli, kolikor jih našteva Klimentova homilija, navaja samo 7 takšnih del, naštevanje pa uvaja veznik *eže* v pomenu »da« ali »na primer« ali »bodisi da«. Klimentova homilija, kakor je videti, našteva najbrž vse grehe, kolikor jih je bilo v predlogi, brižinska pridiga pa izbira med njimi. Klimentova homilija pravi, da so to satanova dela (si že sut^b dêla sotonina), brižinska pridiga pa poziva, naj opustimo ta dela, ker so dela satanova (potomu ostanêm sih mrzkich dêl eže /ne: jaže/ sôt dêla sotonina). Tako se izkaže ta dozdevni grecizem, ki so mu nekateri pripisovali tolikšen pomen in z njim dokazovali, da je drugi brižinski spomenik pravzaprav starocerkvenoslovanski, kot primer stilne finese, pa ne starocerkvenoslovanske, ampak prvega pisca, ki je priredil slovensko prabesedilo tega spomenika: tuja predloga mu je s svojo grško skladnjo zvenela preveč nedomače, in se je zatekel rajši k domačemu opisu.

Ozemlje, na katerem so v Metodovem času prebivali Slovenci, ki so bili pod njegovo jurisdikcijo in s tem pa na področju slovanskega bogoslužja — bila je to severna Panonija, Kocljeva kneževina — je v začetku 10. stoletja zadel hud udarec: pregazili so ga Madžari in zatrli na njem slovenski živelj. Nekaj slovenskega prebivalstva se je brez dvoma rešilo v sosednje pokrajine, vendar slovenščina, ki se je tod govorila, danes ni znana, zlasti malo vemo o njenem besednem zakladu. Ta ugotovitev je pomembna toliko bolj, ker lahko domnevamo, da so se prav na tem področju panonski Slovenci v besednem zakladu precej ločili od karantanskih in bili bližji svojim severnim slovanskim sosedom. Zato ni zanesljiva metoda, ki iz okoliščine, da je toliko in toliko besed, zapisanih

v brižinskih spomenikih, danes znanih v severni slovanščini, slovenščina pa jih danes sploh ne pozna več ali pa jih pozna v drugačnih izpeljankah ali pomenih, z zanesljivostjo sklepa na neslovenski izvor brižinskih spomenikov. Vrednotiti sedaj besedni zaklad, da je cerkvenoslovanski ali pa celo severnoslovanski, pri tem pa ne upoštevati splošnega zgodovinskega dogajanja v teh krajih in poslavljati daljnosežne trditve ni primerno. Če tako gledamo na stvar, zgubijo precej prepričevalne moči dokazi, da brižinski spomeniki niso slovenski.

Presoja o jeziku brižinskih spomenikih se zamota še bolj, če ne upoštevamo tega, kaj se je v tem času dogajalo ali pa že zgodilo na ozemlju, ki je na njem stcsl. slovstvo nastalo in doživelo razcvet. Metodovo delo na Velikomoravskem je razpadlo, njegovi učenci so bili pregnani, slovstveno delo pa zatrto. To, kar je manj kakor v četrto stoletja zgradil Metod, se je na neposrednem področju njegovega dela tragično končalo. Celo v samem središču je slovansko bogoslužje in z njim cerkvenoslovansko slovstvo zamrlo. Pretežna večina ohranjenih stcsl. spomenikov kaže na druge pokrajine, predvsem na Makedonijo in Bolgarsko. Če se torej v deželah, ki so nekoč bile pod Metodovo jurisdikcijo, ni ohranilo skoraj nič sledov za starocerkvenoslovanskimi spomeniki, jih moremo tem manj pričakovati tam, kjer so imeli vso moč v rokah nasprotniki slovanskega bogoslužja. Dejanske razmere na ozemlju, kjer so prebivali Slovenci, so dajale torej kaj malo opore, da bi mogla slovenska beseda v količkaj širšem obsegu živeti v bogoslužju. Izpred oči ne smemo zgubiti okoliščine, da je madžarski klin v Podonavju otežil stike med južnoslovanskim severozahodom in jugovzhodom. Zagovorniki teze, da so brižinski spomeniki cerkvenoslovanski, pa dokazujejo to ravno s filološko analizo besedil, ki so dokazano nastali na vzhodnem robu južne slovanščine.

Metodovo delovanje na Velikomoravskem in v Panoniji je bilo prekratko-trajno in časi prenemirni, nemški škofi pa slovanskemu bogoslužju preveč nasprotni, da bi se bilo zunaj Metodovega področja moglo razviti cerkvenoslovansko izročilo, da bi tam nastajali cerkvenoslovanski spomeniki in da bi to slovstveno snovanje preživelo Metodovo škofovanje in tragične posledice po njegovi smrti. Pravilnejše se mi zdi, če previdno presojamo dejanske razmere teh kritičnih desetletij. Med Slovenci je v 9. in 10. stoletju živelo neko cerkveno slovstvo, skromno in neobsežno. Nastalo je iz drugačnih razmer kakor cerkvenoslovansko slovstvo na Moravi in v Panoniji, brez tistih širokih perspektiv o cerkveni upravni samostojnosti, ki so tako značilne za Metoda in njegove sodelavce. Vse Metodovo delo ima za končni cilj, da bi se cerkveno življenje med Slovani otrslo nemške premoči; sredstvo, da bi se to doseglo, pa je bilo ravno slovansko bogoslužje in z njim tesno povezano cerkvenoslovansko slovstvo. Na ozemlju, kjer je živela večina Slovencev, pa je imela vodilna nemška duhovščina čisto drugačne cilje. Jugovzhodni rob frankovske države je bil od nekdanje zelo občutljiv, frankovska država je mejila namreč tam na bizantinsko državo. Zato je na tem območju vpregla cerkev, da bi ji pomagala utrditi mejne pokrajine. Kolikor bolj so bile na Velikomoravskem očitne težnje, naj bi cerkvena neodvisnost bila močna opora prizadevanjem za politično samostojnost, toliko večji je moral biti tod odpor frankovske države proti slovanski cerkvi in proti vsemu, s čimer se je ta cerkev skušala utrditi, torej tudi proti slovanskemu bogoslužnemu slovstvu. Razumljivo je, da je cerkvenoslovansko slovstvo med Slovani živelo naprej in doživljalo razmah samo tam, kjer je bilo v navadi slovansko bogoslužje tudi še po Metodovi smrti. Med take kraje pa slovenske dežele niso

spadale. Njihovo versko življenje je bilo za kraje severno od Drave trdno usmerjeno na sever, na nemške škofije.

Duhovščina med Slovenci je v drugi polovici 9. stoletja lahko vedela, kaj se dogaja v panonski nadškofiji, tudi ni bil nemogoč posamezen stik s starocerkvenoslovanskim slovstvom; da bi pa pri tem šlo za hoteno in načrtno sodelovanje z Metodovo duhovščino in uvajanje cerkvenih besedil med Slovence iz sosednjih, politično bolj samostojnih in na verskem področju na svoj način organiziranih Slovanov, tako stališče bi se težko dalo zagovarjati. Niso zato sprejemljive trditve, da je bil drugi brižinski spomenik takšen, kakor je bil zapisan okoli l. 1000, po posluhu prepisano glagolsko besedilo, ko je minilo vsaj že sto let, kar je v nekdanji Metodovi nadškofiji bilo konec slovanskega bogoslužja in je s stvarjo samo tudi pisava (glagolica) prišla iz navade. Tak prenos glagolskega besedila v karolinško latinico bi bil še mogoč, recimo, okoli l. 900. Da bi glagolska besedila krožila med Slovenci, ki so živeli v okviru zahodne cerkve pod jurisdikcijo nemških škofov, še sto let pozneje in da bi se med njimi takrat našli ljudje, ki bi bili glagolico poznali, je kaj malo verjetno.

Brižinske spomenike je torej treba šteti za slovensko besedilo. Takšni, kakor so se nam ohranili, so odsev posebnih razmer, ki so v njih Slovenci živeli v 9. in 10. stoletju. Gre za zapise molitvenih obrazcev, ki so v okviru karolinške cerkvene zakonodaje živeli v zahodni cerkvi in bili dovolj za tisto malo mero, ki jo je živim jezikom nasploh ta cerkev dopuščala. Veliki, pa na žalost kratkotrajni dogodki severno od njih, ki so zajeli tudi del Slovencev, so na svoj način utegnili pustiti sledove tudi v našem revnem slovstvu tistih časov.

Takoj ob tem moramo ugotoviti, da so vsi trije brižinski spomeniki (torej tudi drugi) jezikovno enaki, med seboj homogeni po glasovnem, oblikoslovnem in sintaktičnem ustroju. Razlika med drugim spomenikom na eni strani ter prvimi in tretjim na drugi pa je, kot že rečeno, stilistične narave in je utemeljena v vsebini spomenika samega.

Tudi če bi vzeli kot skrajno možnost, da bi bila brižinska pridiga napisana v stari cerkveni slovanščini, bi bilo to besedilo v dolgi rabi med Slovenci zgubilo tiste razmeroma redke starocerkvenoslovanske posebnosti, ki so v tistem času ločile staro cerkveno slovanščino in staro slovenščino. V takem primeru bi bil drugi brižinski spomenik literarnozgodovinsko zanimiv tudi za zgodovino starocerkvenoslovanskega slovstva, po jezikovnem gradivu, ki se v njem skriva, pa bi tudi v tem primeru sodil v zgodovino slovenskega jezika.

Franc Zadavec

Filozofska fakulteta Ljubljana

LIRSKÉ IN EPSKE PESNIŠKE OBLIKE V OBDOBJU SLOVENSKE MODERNE

Da sta vsebina in oblika v besedni umetnini med seboj odvisni, je znan aksiom leposlovne prakse in estetike. Zunanja oblika pesmi neredko opozarja na umetnostno voljo in avtorjev stil, predvsem pa tudi na individualno in generacijsko občutje in zgodovinski položaj, iz katerega je pesem privrela. Nekatere

poetike in stilne smeri hočejo z vidnimi značilnostmi pesmi usmerjati bralčevo pozornost. Taki sta zlasti futuristična in deloma tudi ekspresionistična poetika, da o nekaterih sodobnih oblikovnih eksperimentih, ki težijo h karmini figurati, niti ne govorimo.

Vsak besedni umetnik — poudariti želim besedo umetnik — oblikovno živi iz izročila in svojega ustvarjalnega temperamenta. Zakonom umetniškega razvoja sledi, ko poleg v že znanih in preizkušenih oblikah ustvarja tudi v takih, ki ustrezajo samo njemu in dokazujejo njegovo enkratno umetnostno osebnost in moč. Sproščene oblike po navadi spreminja in jih prireja po lastnem občutju ter po občutju in stilu, ki v dobi prevladujeta. Zaradi tega imamo v vsakem leposlovnem obdobju opraviti s sporočenimi oblikami, ki so doživele bolj ali manj izrazit premik, in s takimi oblikami, ki jih leposlovna preteklost še ne more pokazati. Tako je pri nas tudi v času impresionizma, simbolizma in začetkov ekspresionizma: nastale so nekatere nove pesemske oblike, svojsko preobrazbo pa je doživel tudi sonet.

Lirske pesniške oblike

Med lirskimi pesniškimi oblikami zavzema v našem času prvo mesto pesem, dokaj številen je sonet, le malo pesnikov pa je pisalo tudi gazelo, elegijo, odo, himno, pregovor, uganko in puščico.

P e s e m. Skupna značilnost pesnikov modernistov, Ketteja, Murna, Cankarja in Županičiča, ter Gradnika, Golarja, Sardenka in še nekaterih, je, da so v pesmi često ohranili kitično strogi red. Enake kitice v pesmi, silabotonični verzi in rime na istih mestih kitice po vsej pesmi so jim bili še zmerom pomembni oblikovni zakoni. Tak tip pesniškega oblikovanja temelji na načelu ponavljanja. Pesnik osnovno obliko »ponavlja« zato, da bi lirski motiv strnil in zaokrožil v kar najbolj trdno oblikovno celoto.

Modernisti in Sardenko, Golar in drugi pesniki so npr. pisali še dolgo pesem s štirivrstično kitico, kot je Murnova *Ko dobrane se mračne*. Kette in Cankar sta v taki obliki uprizarjala tudi ljubezenske dialoge. V sestav motiva si lirski subjekt priključuje ljubico, najbrž po zgledu ljudske pesmi in romance, le da sta pogovor in razpoloženje, zlasti pri Cankarju, prefinjena in rahlo dekadencična (velemestni motiv sooči s spominom na vaško dekle).

Toda ponavljajoči se oblikovni obrazci so pesnikom, ki so tako vrednotili ritem kot Cankar, Murn, Kette in Županičič, pomenili hkrati tudi resno oviro za izpoved lirskih motivov in razpoloženj. Tako je zdaj pesem dobila poleg nekaterih skupnih, na pol klišejskih oblik tudi izrazito osebne, enkratne v zunanji in notranji zgradbi individualizirane poteze. Tu je pognala iz impresionističnega »trenutka«, tam iz položaja samogovora, s katerim se pesnik prebija do jasnejše podobe o sebi, družbi in svetu, in spet drugje sta jo oblikovala tudi že futuristična in ekspresionistična artistična volja in občutje sveta.

Občutje, da je samo trenutek vse, ta tipična impresionistično razpoloženjska zavest, je zagotavljalo kratko pesem. Impresionist je moral upesniti čustveni trenutek in miselni preblisk v zgoščeni in naglo zaokroženi obliki. Kako je lirsko jedro zgostil in ga ujel v na videz fragmentarno obliko, ponazarjajo Murnove pesmi kot enokitični *Trenutek*, *Pojenec*, *Nebo*, *nebo* ... in druge pesmi. Napisal

je tudi številne dvokitične, osemvrstične pesmi (tip *Sneg*). Spesnil pa je tudi okrog 30 trokitičnih, ki imajo po devet, večina po dvanajst vrstic (tip *Pa ne pojdem prek poljan*). Zlasti devetvrstična je, podobno kot *Trenutek*, značilna Murnova tvorba. Tudi Župančič je rad pisal kratke oblike, zlasti dvokitično pesem (tip *Zvečer*). Kratko, »vtisno« obliko srečujemo tudi pri Golarju, Sardenku, Gradniku, a nič manj tudi pri pesnikih drugega desetletja, tedaj, ko so se mlajši impresionizmu že upirali.

Od ponavljajočega se oblikovnega postopka se je v nekaterih pesmih najvidneje oddaljil Župančič. V tem času je bil največji revolucionar na področju slovenskega verza in kitice. Že v zbirki *Čaša opojnosti* (1899) je v nekaterih pesmih stopil korak vstran od kitične somernosti, kasneje pa je kitico še drzneje osvobajal stalnosti in vnaprejšnje določenosti. Kar kitico v njegovi novi tehniki in poetiki še upravičuje, je čustveno miselni ritmični motiv ter intenziteta in pomenska zaokrožitev motiva. Taka je v prvi zbirki npr. pesem *Ti skrivnostni moj cvet*... Skupina pesmi *Manon Josipa Murna-Aleksandrova* v zbirki *Čez plan* (1904) pa je kitično že tako nemirna, da samo tri pesmi od osmih ohranjajo enotne kitice (IV, VII, VIII), druge pa so že plod nove poetike. Kako ožji miselni motiv s podobo in svojo ritmično enkratnostjo določa naravne, neprisiljene meje in obseg kitice in kako je vsaka kitica svojski vsebinsko-ritmični zagon in v sebi strnjena podrobnost celotne pesniške ideje, je zlasti plastično vidno v pesmi *Prebujenje*. Tu je Župančič svobodno razmikal kitico po dolžini in številu vrstic ter od »postaje« do »postaje« pisal novo, drugačno od prejšnje. Tako je izoblikoval tudi številne druge (*Z vlakom*, *Ob kvarneru*, *Vizija*, *Vseh živih dan*, *Vesela pomladnja epistola*, *Žebljarska*, *Slap*, *Epilog*, *Kovaška*, *Dies irae*), skratka pesmi, ki so središče in vrh njegove pesniške izpovedi. Nastavke za to specifično Župančičevo obliko imamo v slovenski pesniški strukturi sicer že od Gregorčiča, vendar je ta še dokaj strogo vztrajal pri metričnem redu, zaradi česar je njegova kitica veliko manj razgibana kot Župančičeva. Ta je metrično shematiko in kitico sprostil, sledeč duhu novoromantične poetike in svoji naravi, ki je prezirala klasicistični metrični red in verovala le še v moč osebnega ritma. Pri tej oblikovni revoluciji so mu mogoče pomagali tudi Whitmanovi in Verhaerndovi verzno in kitično svobodni spevi. Zadnja in poglobljena osnova zanjo pa je bila njegova vitalistična narava. Župančičeva vrstično in metrično sproščena kitica kot enkratna ritmična enota v pesmi je v naslednjem desetletju dobivala pristaše zlasti med pesniki, ki so iskali pobud v futuristični in ekspresionistični poetiki.

Največja lirski pesnitev tega časa je Župančičeva *Duma*. Ta lirski dramska poema temelji na dialogu in lirski neposredni izpovedi. Zgrajena je po vnaprejšnjem dvodelnem arhitektonskem premisleku, ki ga avtor sporoča v treh uvodnih vrsticah. V prvem delu prevladuje dvogovor med ženskim in moškim »glasom«, med domačijstvom in svetovljanstvom, drugi je bolj lirski in podaja estetske motive pesnikovega otroštva in slovensko socialno krizo. Zato tudi v tipu verza nista v celoti enaka. Prevladujoči štiri- in tristopni akatalektični daktilski verz se zlasti pri socialnem motivu skrči in združuje s trohejem ter z novo ritmiko sugestivno izraža eksistencialno stisko. Razumljivo je, da je v *Dumi* tudi kitica docela svobodna.

Drugo desetletje moderne je dalo vsaj eno pomembno novo obliko. To je Gradnikovo enokitično, nerazklenjeno, iz enega kosa zapisano ljubezensko »pismo«. Gradnik zapiše tudi petnajstzložno vrstico, ne preseže pa osem ali devet

vrstic (*Pisma*). Pisemski tip kitice imajo tudi pesmi *Trudna pot*, *Kar besedi ti usta govorijo*, *Brda* in *Pesmi starega begunca* (včasih po deset vrstic). Ritmično načelo te kitice je odprta vrstica, ki nenasilno in smiselno prestopa v naslednjo. V tretjem *Pismu* prestop povezuje vseh osem vrstic. Rimo v taki kitici komaj čutimo, in zdi se, da je njena naloga »trgati« stavke, ki se prelivajo iz vrstice v vrstico. Toda Gradnikova dikcija, pomenski loki stavkov in kitica sama tak rimajoči postopek upravičujejo.

Lahko bi navedli še nekatere pesemske in kitične novosti. Mednje spadata Kettejeva serenada *Na trgu* z osemvrstično kitico, v kateri se vsak četrti in osmi verz bistveno podaljšata in zaustavita v prejšnjih štirih vrsticah zagnani ritmični val, ter impresionistična *Jagned*, ki je optično poudarjena in že z obliko topola izraža vedri in zmagoviti razpoloženski motiv. Kot izjemna novost velja tudi Moletova *Pesem v prozi* (1909). V njej je metrično-ritmični red še svobodnejši kot v kitično svobodni Župančičevi pesmi. Kar ustvarja vtis pesemsko ritmičnega reda, so le še stavki, ki si sledijo kot intonacijsko bolj ali manj enako urejene enote. Te in podobne novosti, ki jih je najti tudi pri drugih pesnikih, so ostale osamljene in se niso razvile v poseben oblikovni sistem.

Maloštevilne in estetsko nepomembne so tudi pesmi, v katerih so pesniki uveljavljali starejše romanske oblike, zlasti oktavo rimo (Sardenko, Molè), tercino in sestino (Molè in Opeka).

Zanimivo pa je še tole. Proti pričakovanju impresionizem ni preprečil, da pesniki pod skupen naslov ne bi zbirali tudi po več pesmi. Uspešne ciklične zgradbe so delali ravno modernisti, zlasti sta jih ljubila Kette in Župančič, a tudi Cankar in Murn nista ostala brez njih. Imajo jih tudi Sardenko, Medved, Molè, Gradnik, Golia, Lovrenčič, Fran Albreht in drugi. Kakor v najboljših primerih v naši poeziji 19. stoletja so ciklični ustroji tudi pri Ketteju, Župančiču, Cankarju, Murnu in Gradniku estetsko uspeli in enotni pesniški organizmi.

Druga zelo pogosta oblika v tedanjem našem pesništvu je *sonet*. Znano je, da se je sonet razvil iz kancone, zlasti oba kvartetna dela, in da je njegova značilnost dokazovalni postopek. Primeri iz kvartet pesnik v tercetah subjektivizira oziroma »dokaže« na sebi. Tak je klasični sonet. To je torej dovolj racionalna oblika in rada uveljavlja arhitektoniko vsebine. Umetniška obdobja, ki niso marala stroge zgradbe, npr. barok, so tako delitev vsebine na prolog in subjektivizacijo razdrli. To je v veliki meri storila tudi novoromantika. Leta 1897 npr. je Ljubljanski zvon objavil »ekstatični sonet« češkega dekadenta Jiříja Karáaska. Tu je od soneta ostala le še ritmična proza v štirih odstavkih, volje do vrstice ni več, težnja po rimi je izbrisana, vlada le še ritem sintaktičnih enot.

Pri Slovencih tedaj ni opaziti, da bi bili želeli sonet popolnoma razkrojiti in njegov običajni ustroj podreti. Največ novosti je v sonet uvedel Dragotin Kette. Čeprav njegov sonet ne odpravlja klasične kitične simetrije, je vsebinsko delitev na prolog in prenos na lirski subjekt najti le v enem, dveh primerih. Hkrati je Kette to racionalno obliko podredil ritmični moči lirskega motiva. Od tod popolno nespoštovanje sestava sonetnih rim, od tod navidezna samovolja tako v zaporedjih kot v dolžinah rim. Od tod tudi pravica, da večkrat krši načelo enajst- in desetzložne jamske vrstice: skrajša ali pa (v skupini šestih sonetov *Spomini* in v sonetu *A tebi, poet, bodi geslo . . .*) piše dolgo stopico (amfibrah). Res je sicer, da modernizacija rimanja s stališča zgodovine evropskega soneto-

pisja zdaj ni bila nikakršna novost in prevratnost, kajti italijanski pesniki so vsaj terceti različno rimali že v štirinajstem stoletju; toda to ne spreminja resnice, ki zadeva slovensko poezijo, da je Kette odločno razdril načelo smotrnosti in reda v pesniški obliki, kakor si ju je tedaj predstavljal Cimperman s svojo formalistično poetiko in kakor ju je veleva tudi klasicistično-racionalistični lepnotni ideal tedanje katoliške normativne estetike. Seveda Kette soneta ni moderniziral le zaradi tega, ker bi bil želel kljubovati tem in takim teorijicam; tako je ravnal zaradi osebne ritmične nagnjenosti in estetskih teženj. Zato, ker je pisal po svoji lastni poetiki.

Ko je klasicist Ivan Robida v imenu monotonije ugovarjal Kettejevi oblikovalni politoniji in druge pesnike opominjal, da je sonet »stalna pesniška oblika, katere ne velja izpreminjati«, je tedanji urednik Ljubljanskega zvana Anton Aškerc pod črto pohvalil Kettejevo modernizacijo in pripomnil, da je sonetna oblika s samimi jambi in samimi ženskimi rimami »precej monotonska«, z novim rimanjem in tudi s troheji ter gibčnimi daktili pa je doživel sonet preporod, postal je »mnogoličnejši, živahnejši, pestrejši in svobodnejši« (LZ 1900, 513). Nasprotje med Robido in Aškercem nazorno dokazuje dve poetiki, ki sta tedaj vodili in oblikovali zavest slovenskih pesnikov: klasicistično in modernistično. Priznati moramo, da je bila klasicistična vsaj v 90-ih letih pri nas še globoko zadržana.

Zato se ne smemo čuditi, da se je le malokdo odločil pisati svobodnejše sonete. Kette je dobil le enega zavestnega učenca, Josipa Premka. Ta je zlasti v prvem sonetu svojega sonetnega cikla (Sn 1911) pisal tekočo rimo ter v obeh kvartetih uporabil trinajstzložno vrstico in daktilsko (amfibrahično) stopico. Tudi Engelbert Gangl je zapisal tekočo rimo z dodatnim kratkim poudarkom na končnem zlogu (III. in VIII. sonet v skupini *Ob morju*, LZ 1904).^{*} Sonet je nekoliko moderniziral tudi Pavel Golia. V tretjem sonetu skupine *Nevesti padlega junaka* je uporabil amfibrahično stopico, četrta vrstica je celo petnajstzložna. Toda v skupini sonetov *Pogovori z njim* je obdržal klasično obliko. Fran Albreht ni dosti pazil na zunanjo simetrijo in je *Večerni sonet* razdelil na 12 + 2 vrstici. Toda Anton Debeljak, ki je uvajal futuristično poetiko, je, za čudo, vztrajal pri klasičnem sonetu.

Pri drugih pesnikih je sonet za spoznanje zanihal med izročilom in Kettejevo modernizacijo. Večina jih je vztrajala pri peterostopni jambski vrstici ter pri menjavi moške in ženske rime. Tako so zgrajeni soneti Cankarja, Župančiča, Medveda, Petruške, Vl. Levstika in Moleta, Poljančeve in Budala, Maistra, Lovrenčiča, Puglja, Laha in Neubergerja. Skoraj za vse velja, da niso gojili vsebinske delitve na prolog in subjektivizacijo. Kadar je Gangl to poskušal, se mu je redno ponesrečilo.

Umetniško kakovostne sonete so tačas napisali le Kette, Župančič, Gradnik, Levstik, Golia in Fran Albreht.

Sonetne cikle imajo poleg Ketteja še Gangl, Levstik, Lovrenčič in Golia.

Gangl je pisal tudi s o n a t e. S tem glasbenim izrazom je naslavljal ciklične pesmi, ki imajo nekaj lastnosti sonetnega venca. Povezal je več trikitičnih pesmi tako, da zadnja vrstica prve pesmi začenja drugo in tako naprej, trinajsta pesem pa združuje začetne vrstice vseh dvanajstih. *Sonata o življenju*

^{*} Zaporedno rimo je izjemoma najti pri Gradniku (*Rožni grm*, 1908).

(1911) in *Sonata o domovini* (1915) imata akrostih. Ima ga tudi *Sonata o logu in vrtu* (1904), sestavljena iz devetih dvokitičnih pesmi. Kar izraz »sonata« vsaj deloma upravičuje, je prizadevna in dovolj zapletena zgradba. Preprosteje, le iz treh pesmi, je zgrajena Golieva *Črnomorska sonata* (1916).

Gazela je bila v nasprotju s sonetom mnogo manj popularna. Med pesniki, ki jih je zamikala ta oblika, sta na prvem mestu Medved in Kette. Oni jih ima vsaj dvaintrideset, ta enajst. Župančič, Premk, Ivan Albreht, Pavel Golob in še kdo so objavili le po eno, dve gazeli.

Po načelu gazelskega rimanja aabacadaea je Kette napisal le dve gazeli, v štirih je rimo pomaknil v notranjost parnih vrstic in jih končeval s ponavljanjem se frazo (refrenom), v eni pa je porimal sode vrstice. Vse te pesmi pa dela gazele pojav, da vsak vrstični par ustvarja celoto in da v njem ni večjega ločila in smiselne cezure. Tudi konci ustrezajo gazeli, saj v njih manjka jasen sklep, ki »običajno« pesem zaokroža. Tematika je tipična, tj. ljubezen in pesništvo. Za Medvedove gazele je značilno predvsem tipično rimanje, sedem jih ima tudi notranjo rimo z refrenom. Tematika teh gazel pa ni nobenkrat ljubezen; motivi govore samo o človeškem obstajanju in pesništvu. Najkrajši slovenski gazeli je napisal Pavel Golob (*Gazelica*, Sn 1905), ena je šestvrstična, druga štirivrstična z rimo aaba. Tema pa je ljubezen.

Od tujih »igračkastih« oblik naj omenim še triolet, kancono in rondo. Prvi obliki je preizkusil Ivan Cankar. V kanconi je ohranil tudi vsebinsko delitev: uvodnemu napevu na dekle sledi jedro, v katerem razmišlja o rojstvu pesmi, v sklepu pa zopet nagovarja dekle. K tej obliki so ga zvabile najbrž Rückertove *Canzonetten*. Rondo (oblika iz 13 vrstic v dveh delih, ki na koncu ponavljata začetne besede iz prve vrstice) je napisal Radivoj Peterlin-Petruška (*Marčev sneg*).

Veliko raje so naši pesniki pisali idilo. Kette je v *Zimsko idilo* vstavil precej porednega humorja, Župančičeva *Idila* v zbirki Čaša opojnosti zastavlja v impresionistično pokrajino senzualistično erotični motiv, v *Gozdni idili* (zbirka Čez plan) pa je upesnil z vzporednostnim motivom iz narave svojo platonično, sanjavo in neaktivno ljubezen. Največ idil sta napisala Joža Lovrenčič in Ivan Pregelj. Medtem ko Lovrenčičeve ustrezajo zvrstnemu načelu »slike«, »sličice«, ki ima namen uprizoriti naiven gorski svet s pastirji, ovčjimi čredami in rožami, tj. stilizirano ljubezensko srečo in gorsko romantiko, so Pregljeve disonantne, dramatične in vsebujejo vojne motive smrti. Naivnost preprostih narav pa Pregelj ohranja tako, da mati, sestra in žena gredo mimo grobov, padli pa jih tolažijo ali z »lahkim grobom« in »sladkim snom« ali pa tako, da poudarjajo svojo kontinuiteto z življenjem otrok. Tragična je samo »žena«, ker je nagonsko neutešena (»klic mlade krvi po Tvoji vihrá«) (*Idile*, DS 1917).

Idili blizu je ekloga, pesem iz življenja gorskih »pastirjev« ali naviziranih meščanskih razumnikov. V heksametru jo je napisal Joža Lovrenčič (v zbirki *Deveta dežela*, 1917).

Med maloštevilne oblike spada tudi elegija. Neki Leo Levič izpoveduje v *Dunajski elegiji* (DS 1901) hrepenenje po naravi in željo po begu iz vele-mesta, Vojeslav Molè toži v *Elegiji* (1908) po ugasli ljubezni, Anton Debeljak pa pripoveduje v *Elegiji* (LZ 1910), kako vse idealno propade. Toda v teh elegijah, ki vsebujejo sicer zadostne elegične motive, je le malo res elegičnega.

Še redkeje sta sejani oda in himna. Komu naj bi slovenski pesnik v tem času pisal ode? Kakor je v tedanjih razmerah utemeljena Župančičeva oda *Pesem mladine*, je v letih pomembne domovinske literature in narodnostnega odpora Cankarja, Župančiča, Finžgarja in Meška odjeknila oda Mihaela Opeke *Cesarju ob šestdesetletnici* (DS 1908) literarno bedno in servilno. Če odštejemo literarno brezpomembno ljubezensko *Himno*, potopljeno v nočno svetlobno vesolje, ki jo je napisal Cvetko Golar (Sn 1905), in še manj vredno Moletovo *Sokolsko himno* (Sn 1912), imamo v tem času samo Župančičevo *Himno*; po motivu je subjektivna, pesnik slavi lastno čisto dušo (Čaša opojnosti).

Tudi psalmov in zdravic je malo. Lovrenčič je spesnil *Goriški psalm* (DS 1916) z objektivnim, vojnobegunskim motivom, Župančič pa v *Nočnem psalmu* (Samogovori, 1908) utemeljuje lastno duhovno in pesniško existenco, ji išče razsežnosti, izvorov in dejavnosti v celotnem vesolju. Nič manj subjektivna kot Župančičev psalm ni Moletova *Zdravica* (LZ 1915), kjer pesnik napiva samemu sebi in se v Sibiriji hrabri z mislijo na domovino.

Zaradi pregleda čez celoto naj omenim še edino glosso, tj. Župančičevo *Gloso* s temo o umetniku in kritiku, nadalje maloštevilne literarne epigrame, ki so jih objavili Medved, Župančič, Pavel Golob in Ignacij Gruden, Levstikove in Premkove aforizme ali gnomične pesmi ter tri epitafe. Murnovega, ki racionalno opredeljuje pesnikovo nikdar do kraja doumljeno existenco, *Epitaf* Ivana Albrehta (Sn 1917), ki anemično ponavlja smisel Murnovega, ter Petruškov satirični *Pesnikov epitaf* (Sn 1908) (živega pesnika ne mara nihče, mrtvega pa častimo vsi). Od ugank so duhovno iskrive in estetsko vredne le Župančičeve (*Sto ugank*, 1915).

Če odštejemo Medvedovo skupino pesmi *Bršljan in bodičje* (DS 1901), kjer se je katoliški pesnik spopadel z estetskimi nazori in dekadencijskimi motivi modernistov, slovenski pesniki v tem času niso izoblikovali posebnega tipa satirične pesmi. O satiri kot posebni obliki zato v tem času komajda lahko govorimo. To pa seveda ne pomeni, da so pesniki bežali pred satirično obdelavo nekaterih aktualnih političnih in nazorskih pojavov. Zlasti Kette, Cankar, Župančič in Medved so znali vreči jedko besedo na tedanje cenzure, ki so jih porajale kulturne in politične razmere.

Strnimo zdaj razgled po tedanjih slovenskih lirskih oblikah! Nekaj jih je v zgodovini slovenske poezije razvojno novih in hkrati tudi estetsko pomembnih. Take so predvsem štiri pesemske oblike: Murnova enokitična in trokitična, ki temeljita na razpoloženjskem vtisu (*Trenutek*, *Pa ne pojdem poljan*), Župančičeva meditativna, kitično svobodna pesem, ki subjektivne in objektivne motive sestavlja po zakonih vsebinsko-ritmičnih enot (*Prebujenje*), ter Gradnikova pisemska masivna enokitična pesem (*Pisma*). Od tradicionalnih oblik se je zelo prenovil sonet, zlasti metrično in v obliki rim (Kette, *Izprehod*).

Vse, kar je v oblikah novega, je nastalo iz estetske zavesti, da sta ritem in muzikalnost v poeziji važnejša dejavnika kot zvestoba klasicističnim pravilom. Filozofija, ki je tedaj človeka odvezovala od determinizma in ga postavljala predvsem na njegov lastni jaz, je v območju besedne umetnosti subjekt osvobodila klasicističnih pravil. In ko je Ivan Cankar v satirični črtici *Glad* (1899) ironično zapisal: »Vsaka rima je stala na svojem mestu, kakor pribita, verz za verzom je padal na uho, pravilno in odmerjeno, kakor tiktakanje stenske ure...«, je posredno opredelil tudi tisto novo estetsko zavest, ki je po Aškercu in Gregorčiču zrevolucionirala verz in stil slovenskega pesništva. (Se bo nadaljevalo)

MAKEDONSKO-SLOVENSKI KNJIŽEVNI STIKI

Tudi po zaslugi slovenskih znanstvenikov, zlasti jezikoslovcev, katerih vpliv ni bil majhen, se je začela oblikovati makedonska narodna zavest. Makedonski razumniki so se seznanjali z deli Jerneja Kopitarja in Franca Miklošiča, ki govorijo o makedonskih govornih prvinah, in Vatroslava Oblaka, ki v svojih delih poudarja, da je osnova starocerkvenoslovanskega jezika jezik makedonskih Slovanov iz okolice Soluna. Makedonsko javnost so seznanjali z družbenimi in kulturnimi dogajanjem v slovanskem svetu številni bolgarski, srbski, drugi evropski, grški in turški časopisi in revije ter druge publikacije, ki so jih izdajali Makedonci v Beogradu, Sofiji, Carigradu in Solunu.

Makedonski narodni, kulturni in književni delavec Konstantin Petkovič, doma iz Bašinega Sela pri Velesu, je izdelal prvi slovensko-makedonski prevod. Sodeloval je s številnimi slovenskimi časopisi in revijami ter leta 1853 prevedel in objavil v Carigradu v posebni knjigi kratko zgodovinsko zgodbo Boris — prvi krščanski cesar slovenske pisateljice Josipine Turnograjske. V tem makedonskem prevodu je govor o slovenski književnosti, zlasti pa je posvečena velika pozornost Francetu Prešernu.

V začetku našega stoletja Makedonijo pretresajo nemiri. Ilidenska vstaja ni prinesla Makedoniji zaželene svobode, Turki so bili pregnani iz Makedonije šele po koncu druge balkanske vojne. Zmagovalci so si Makedonijo razdelili: njeno največje področje, Egejski del, je dobila Grčija, Srbiji je pripadla Vardarska Makedonija, Bolgariji pa Pirinska Makedonija. S tem se je začelo življenje makedonske narodnostne skupnosti pod tremi novimi gospodarji. Makedonci so se seznanjali z družbenimi in kulturnimi dogodki na Slovenskem iz srbskih in bolgarskih virov.

Med narodnoosvobodilno vojno je makedonski partizanski tisk objavljala v makedonskem jeziku slovenske pesmi, zgodbe in druga dela slovenskih pisateljev. Po osvoboditvi, ko je bil pravno priznan makedonski jezik v SR Makedoniji, se je začela širša makedonska javnost intenzivneje seznanjati s kulturnimi in strokovnimi dosežki Slovencev.

Veliko je število prevedenih publikacij, knjig, učbenikov in drugih del slovenskih avtorjev. Omembe vredno je tudi dejstvo, da so posebni učbeniki iz zgodovine, zemljepisa, matematike, fizike, kemije, zoologije, pedagogike, elektronike, medicine, botanike, ekonomike, ter učbeniki nemškega in angleškega jezika in druga specialna berila prevedeni v makedonščino ravno iz slovenščine in se uporabljajo še danes po makedonskih šolah kot obvezna pomožna učila. Nekatera teh del so doživela večkratne izdaje. V makedonščino je prevedenih tudi več političnih, ekonomskih in drugih družbenih del slovenskih družbenih delavcev, npr. dela Kardelja, Kidriča, Ziherla, Tomšičeve in druga.

Makedonski časopisi Nova Makedonija, Večer, Mlad borec dnevno pri našajo poročila o življenju v Sloveniji, druge makedonske publikacije in revije, npr. Razgledi, Sovremenost, Stremež, Literaturen zbor, pa objavljajo pre-

vode slovenskih avtorjev. Makedonska berila za osnovne in srednje šole vsebujejo prevode slovenskih pisateljev. Skopski radio in televizija ter krajevne radijske postaje in časopisi poročajo redno o splošnem življenju v Sloveniji. Ravno tako na makedonskih odrih (gledališča v Skopju, Velesu in Kumanovem, Prilepu, Bitolu in drugod) redno igrajo dela slovenskih avtorjev. Znana so tudi gostovanja ljubljanske opere in baleta ter drame v Skopju. Dela slovenskih skladateljev zabavne in resne glasbe so skoraj vedno prisotna na koncertih po Makedoniji. Makedonsko filmsko občinstvo zelo ceni slovenski film. Tudi slovenski kiparji in slikarji so večkrat gostje razstav v makedonskih mestih.

Ko je bila po osvoboditvi ustanovljena skopska univerza, ni bilo malo število slovenskih profesorjev in predavateljev, ki so predavali na katedrah makedonskih fakultet in na drugih ustanovah. Takrat je na filozofski fakulteti v Skopju predaval slovensko književnost prof. Fran Petrè.

Predmet našega zanimanja ne bodo posamezni članki v makedonskem tisku, tudi ne posamezni odlomki del slovenskih pisateljev, marveč objave in knjige, ki so izšle v Makedoniji v času od osvoboditve pa do konca minulega leta. Podatki so iz Slovenske bibliografije Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani in iz drugih virov.

Leta 1947 je izšel prvi prevod iz slovenščine v makedonščino, Cankarjev *Hlapec Jernej in njegova pravica* (Slugata Jernej i negovoto pravo). Naslednje leto je Fran Petrè v časopisu *Nov den* objavil večji spis *Poezija Otona Župančiča* (Poezijata na Oton Župančič), 1949 pa je bil v Skopju natisnjen prevod dela Franca Slokana, *Povest o belem kruhu* (Prikazana za beliot leb).

Od leta 1950 dalje se večja števila slovenskih prevodov v makedonščino. Takrat se pojavi na odru skopskega gledališča drama Ivana Cankarja *Kralj na Betajnovi* (Kralot na Betajnova) v prevodu makedonskega režiserja in igralca Ilije Milčina in M. Godine, uvodno besedo pa je napisal Bratko Kreft. I. Milčin, ki se v glavnem ukvarja s prevajanjem dramskih del, je istega leta prevedel še dramo Mateja Bora *Raztrganci* (Partalkovci). Istega leta so izšla v makedonščini še naslednja slovenska dela: Sonje Severjeve *Mali Kitajček Kong* (Maliot kinez Kong), *Mule* (Maksi) Toneta Seliškarja ter *Ob 70-letnici Otona Župančiča* (Po povod 70 godišninata na O. Župančič) Borisa Ziherla v izdaji *Ogledi iz književnosti*.

Leta 1952 je založba Kočo Racin iz Skopja natisnila povest Franceta Bevka *Grivarjevi otroci* (Grivarevite deca). Poudariti je tudi treba, da se ravno v tem času začno znani makedonski pisatelji ukvarjati s prevodi iz slovenske književnosti. Istega leta je Lazo Karovski prevedel *Povesti in črtice* (Povesti i crtici) Ivana Cankarja, v *Ogledih iz književnosti* pa je Srbo Ivanovski prevedel delo Antona Slodnjaka *Fran Levstik*. Leto pozneje je natisnila skopska založba Kočo Racin prevod makedonskega pisatelja Borisa Bojadžiskega Prežihovega Voranca *Solzice* (Momini solzi), medtem ko je pri Detski radosti izšla povest Sonje Severjeve *Zvesti tovariši* (Verni drugari) v prevodu Slavča Temkova.

Leta 1954 dobijo Makedonci dve knjigi slovenskih velikanov: Ivana Cankarja *Hlapce* (Slugi) v prevodu Branka Pendovskega in Franceta Prešerna *Sonetni venec* (Soneten venec) v prevodu Georgija Staleva. — Navesti moramo še dva prevoda, ki sta izšla leta 1955: Slavča Temkova *Črni bratje* (Crni brak'a)

Franceta Bevka, ki je izšla pri Detski radosti, in Ivana Cankarja *Martin Kačur*, natisnjena pri založbi Kultura, Skopje, Šolska biblioteka, v prevodu istega avtorja.

Makedonski bralci so dobili več slovenskih prevodov leta 1956. Najpomembnejše mesto pripada vsekakor zborniku pesmi *Slovenski poeti* (Slovenečki poeti), ki sta ga pripravila in izdala makedonska pesnika Srbo Ivanovski in Gane Todorovski, natisnjen pa je bil pri založbi Kočo Racin. Uvod v slovensko liriko v zborniku je napisal Janko Kos. V tej tako reprezentativni zbirki slovenske poezije so se makedonski javnosti predstavili v makedonskem jeziku France Prešeren, Fran Levstik, Simon Jenko, Simon Gregorčič, Anton Aškerc, Fran Gestrin, Dragotin Kette, Ivan Cankar, Josip Murn, Oton Župančič, Igo Gruden, Tone Seliškar, Miran Jarc, Anton Vodnik, Vida Taufer, Srečko Kosovel, Edvard Kocbek, Mile Klopčič, Božo Vodusek, Cene Vipotnik, Jože Udovič, Matej Bor, Karel Destovnik-Kajuh, France Filipič, Ivo Minatti, Jože Šmid, Ada Škerl, Kajetan Kovič, Janez Menart in Ciril Zlobec. Znani makedonski poet Aco Šopov je prevedel leta 1956 Župančičevega *Cicibana* (založba Kočo Racin), medtem ko je Detska radost natisnila še knjigo Aleša Beblerja *Potovanje po deželah vzhajajočega sonca* (Patovanje po sončevite zemlji) ter *Knjigo o Titu* (Kniga za Tito) Franceta Bevka.

Po enoletnem premoru se v Skopju pojavi leta 1958 prevod Cirila Kosmača knjige *Pomladanski dan* (Proleten den); zanjo je uvod napisal Francè Dobrovoljec. — Naslednjega leta je makedonski pesnik Gane Todorovski prevedel Prešernove *Izbrane pesmi* (Odbrani pesni) z uvodno besedo Antona Slodnjaka. Župančičev *Ciciban* je bil tega leta ponovno natisnjen v založbi Kočo Racin. Edvarda Kardelja *Razvoj slovenskega nacionalnega vprašanja* (Razvoj na slovenečkoto nacionalno prašanje) je prevedel znani makedonski pesnik Mateja Matevski, objavila pa skopska Kultura. Istega leta je še izšel prevod *Sivi bratje* (Sivata bratija) Ivana Ferleža.

Cankarjev *Hlapec Jernej in njegova pravica* v prevodu I. Milčina je doživel drugo izdajo leta 1960 v Šolski biblioteki založbe Kočo Racin; ta je istega leta izdala še prevod njegovih *Povesti* (Raskazi). Cankarjeva dela so bila izdana tudi naslednjega leta; razen biografskih in bibliografskih podatkov o avtorju vsebuje knjiga še *Kralja na Betajnovi*, *Hlapca Jerneja in njegovo pravico* (to je tretja izdaja v prevodu I. Milčina) ter *Hlapce* v prevodu Branka Pendovskega. Slavčo Temkov, eden med najbolj produktivnimi prevajalci je to leto prevedel *Hišnikov dan* (Prislužnikoviot den) Branke Jurce, Mateja Matevski pa Kettejevo *Pravljico o šivilji in škarjicah* (Prikazna za šivačkata i nožicata).

Leta 1962 je izšel prevod Antologije Aškerceve poezije; priredila ga je Marja Boršnikova, pesmi pa sta prevedla Bistrica Mirkulovska in Srbo Ivanovski, medtem ko je pripombe knjigi, uvod in bibliografijo prevedel Aleksander Popovski.

Bevkova *Knjiga o Titu* v prevodu Blažeta Ristovskega izide tega leta že drugič. Prevajalec Slavčo Temkov je izdal *Povesti* (Raskazi) Ivana Cankarja s kratkim življenjepisom avtorja. V knjigi so naslednja Cankarjeva dela: *Desetica*, *Greh*, *Domovina, ti si kakor zdravje* in *Lepa naša domovina* (Desetica, Greh, Tatkovino, ti si kako zdravje i Ubava naša tatkovina). — Založba Kočo Racin je takrat natisnila otroško literaturo Ivana Ferleža *Medvedek* (Mecko). Leto 1962 je sploh zelo bogato s prevodi iz slovenske književnosti. Makedonski

pisatelj Mateja Matevski, Branko Pendovski in Gane Todorovski so prevedli *Solzice* Prežihovega Voranca in od tedaj naprej lahko rečemo, da se je začelo v Makedoniji intenzivnejše prevajanje slovenskih književnih in drugih del.

Leta 1963 so prevedene le tri knjige, verjetno zaradi velikega potresa. Izšli sta dve otroški knjigi, *Pastirci* (Ovčarčinja) F. Bevka v prevodu Slavča Temkova in *Stara jablana* (Starata jabolknica) Miška Kranjca v prevodu Aleksandra Popova ter rodoljubne pesmi Simona Gregorčiča pod naslovom *Soči* (Na Soča); prevedla jih je Bistrica Mirkulovska.

Leta 1964 pa je število prevedenih del slovenskih avtorjev zelo veliko. Že tretjič izide Bevkova *Knjiga o Titu* od istega prevajalca, drugič Kettejeva *Šivilja in škarjice*. Tega leta se tudi poveča število otroških knjig, kot so *Hišica iz kock* (Kuk'ička od kocki), *Muca copatarica* (Maca karakaca) Ele Peroci, *Zvesti tovariši* Sonje Severjeve, *Ukradena svetilka* (Ukradenata svetilka) Venčeslava Winklerja, *Veliki in mali zajček* (Golemoto i malo zajče) Emila Smaska; nekatera teh del je izdala skopska založba Kočo Racin, druga pa ljubljanska Mladinska knjiga. Založba Kočo Racin je istega leta izdala še *Srečanje* (Sredba), prevod S. Temkova, in *Visoško kroniko* (Visočka hronika) Ivana Tavčarja, prevod A. Popovskega.

Tudi leta 1965 so Makedonci dobili prevode slovenskih avtorjev, zlasti tistih, ki pišejo otroško literaturo; prevajajo jih drugi makedonski pisatelji. Cankarjevega *Martina Kačurja* je tokrat prevedel Tome Arsovski, Kajetana Koviča *Franca izpod klanca* (Itrata Mica) je prevedel Gane Todorovski. Ta je skupaj z Bistrico Mirkulovsko prevedel več pesmi Franceta Prešerna; izdajo je uredil Aleksander Spasov, profesor za slovensko književnost na skopski filozofski fakulteti. B. Mirkulovska je prevedla še *Golobe, sidro in vodomet* (Golobite, kotvata i vodoskokot) Kristine Brenkove. V prevodu Georgija Staleva je drugič izšel Prešernov *Sonetni venec*. *Solzice* je prevedel Mateja Matevski, Župančičev *Ciciban* pa je izšel že četrtrič v prevodu A. Šopova. Prevajalec S. Temkov je prevedel *Prvi april* (Prvi april) Branke Jurce ter *Skriti dnevnik* (Skrieniot dnevnik) Leopolda Suhadolčana. Drugo izdajo je tega leta doživel tudi Levstikov *Martin Krpan*. V ediciji Ljudske zgodbe južnoslovanskih narodov izidejo v dveh knjigah za otroke ilustrirane slovenske zgodbe. Istočasno je v makedonščini izšel prevod knjige Bena Zupančiča *Deček Jarbol* (Deteto Jarbol). Večino knjig sta skupaj natisnili založbi iz Skopja in ljubljanska Mladinska knjiga.

V letu 1966 se pojavijo spet novi prevajalci slovenskih del v makedonščino. Že četrtrič izide Cankarjeva povest *Hlapec Jernej*, tokrat v prevodu Dimitra Guguševskega z življenjepisom pisatelja, kot šolska knjiga. Franceta Bevka sta izšli dve knjigi: *Črni bratje* (druga izdaja) in *Naše živali* (Našite životni). Potem sledi dela: Marije Cerovnik *Andrejčin lok* (Lakot na Andreja), Ferda Godine pa *Golobi* (Golobi) ter izbrane zgodbe za otroke Branke Jurce *Marjanka vseznajoča* (Marjanka seznalna), nato pa še: Mire Miheličeve *Novo leto na strehi* (Nova godina na pokrivot) ter Kersnikov roman *Jara gospoda*, ki je bil preveden istega leta v Skopju.

V l. 1967 je že četrtrič izšel Župančičev *Ciciban* v prevodu A. Šopova; knjiga je postala zelo priljubljeno čtivo makedonskih otrok. Za to leto je značilno, da je bilo izdanih največje število knjig za otroke. Tudi *Knjiga o Titu* je tega leta izšla že četrtrič. Branke Jurce knjiga *Do zvezd* (Do dzvezdite) je bila prevedena na novo, izšle pa so tudi *Zbrane povesti* Miška Kranjca; izbral jih je A. Spasov,

prevedel Aleksander Popovski. Tudi Levstikov *Martin Krpan* je doživel ponovno izdajo, tako še Seliškarja *Mule* in Leopolda Suhadolčana *Skriti dnevnik*. Že tretjič se na knjižnih policah pojavi knjiga za otroke *Zvesti tovariši* s podatki o avtorju. Iz otroškega slovstva sta natisnjena Vida Pečjaka *Pobegli robot* (Izbeganiot robot) in Žarka Petana *Andrejčina glava je prazna* (Andrejčkovata glava e prazna). Skupno izdajo v slovenščini, makedonščini in srbohrvaščini pod skupnim naslovom *Vse beži z oblaki in pticami* Iva Minattija je v makedonščino prevedel Mateja Matevski.

V makedonskih prevodih so najbolj zastopani naslednji slovenski avtorji: Ivan Cankar in France Bevk imata po 10 knjig v zadnjih dvajsetih letih. Štirikrat je izšel Cankarjev *Hlapec Jernej in njegova pravica*, ki je v resnici prvi prevod v makedonščino po osvoboditvi, in sicer v sodobni makedonski knjižni jezik. *Martin Kačur* pa je v makedonščini izšel dvakrat. *Knjiga o Titu* Franceta Bevka je ravno tako natisnjena štirikrat, njegovi *Črni bratje* in *Pastirci* pa dvakrat. Župančičev *Ciciban* je doživel štiri izdaje, France Prešeren ima pet knjig, od tega je *Sonetni venec* izšel dvakrat. Tudi Fran Levstik ima pet knjig (samo *Martin Krpan* je izšel trikrat). Po štirikrat so izšle tudi knjige Branke Jurce in Sonje Sever. Pri slednji moramo poudariti, da je bila njena zbirka pesmi natisnjena v 20.000 izvodih in bila zelo hitro razprodana. *Solzice* P. Voranca so izšle v vsem tem obdobju trikrat, in sicer od dveh prevajalcev. Tudi Tone Seliškar in Ela Peroci imata enako število prevodov. Po podatkih, ki so navedeni v slovenski bibliografiji za leta 1945 do 1967, je najbolj produktiven prevajalec slovenskih proznih avtorjev v makedonščino Slavčo Temkov; prevedel je kar štirinajst slovenskih del. Na drugem mestu po številu prevodov, zlasti dramskih, je Ilija Milčin. Gane Todorovski je prevajal slovenske avtorje petkrat; zlasti se je posvetil prevodom poezije. Aco Šopov je prevedel Župančičevega *Cicibana*. Pesnik Aleksander Popovski prevaja prozo, njegovo ime smo zasledili v omenjenem obdobju štirikrat, Blaže Ristovski je prevedel dve deli. Iz slovenskega jezika prevajata še pisatelja Branko Pendovski in Tome Momorovski. Georgi Stalev je prevedel Prešernov *Sonetni venec*. Prof. Aleksander Spasov je priredil več zbornikov slovenske poezije. S prevodi se ukvarja Bistrica Mirkulovska, lektor slovenskega jezika na filozofski fakulteti v Skopju.

V zadnjih dvanajstih letih je bilo prevedenih približno 90 del slovenske književnosti, verjetno pa je njihovo število še večje. Vsega je v makedonščino prevedenih čez 200 knjig (tudi s področja znanosti in drugih). V začetku so bili makedonsko-slovenski prevodi prilagojeni šolam kot berilo za mladino, sedaj pa prevajajo v makedonščino sodobna slovenska književna imena, ki zbujaajo vse večje zanimanje povprečnega makedonskega bralca.

AKADEMIJIN SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Stane Suhadolnik
SAZU Ljubljana

KONCEPT NOVEGA SLOVARJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

O konceptu slovarja slovenskega knjižnega jezika pravzaprav ne bi bilo treba posebej govoriti, če bi bili leksikologija in leksikografija vedi, ki bi imeli tako dobro izdelano metodo svojega dela, kakor imata dolgo izročilo. V takem primeru bi se bilo treba vsakokrat odločiti le za določen tip slovarja in glede nanj po teoriji in preizkušenih vzorcih izdelati v najkrajšem času najboljši slovar. Na žalost ni tako. Ali pa je morda celo dobro in prav tako, saj bi bila sicer leksikografija, ki terja razen solidne in široke izobrazbe zlasti natančno in dolgo trajno enolično delavnost, skoraj utelešena muka. Ker torej ni podrobno izdelane teorije, si vsak leksikograf bolj ali manj sam izdela koncept, ki mu ga potem praktično delo z besediščem potrjuje, dopolnjuje ali tudi spreminja. Tako je tudi s konceptom za slovar slovenskega knjižnega jezika: rodil se je ob študiju teoretičnih osnov in dejanskih podob slovarjev srednjega obsega, še bolj pa iz posebnih razmer, potreb in nalog, ki so zahtevale določene vsebinske premike in praktične redakcijske preprijeme, po katerih se bo slovar hočeš nočeš delno razlikoval od vseh konceptov oz. slovarjev, ki so mu bili vzor — kdo ve, morda v dobrem, morda v slabem. Izpopolnjuje pa se še zmerom. Prav zato je vendarle vredno povedati nekaj besed o konceptu novega slovarja in pokazati v prvi vrsti na posebnosti v njem.

Koncept za slovar se je izoblikoval pod vplivom štirih glavnih ugotovitev, od katerih sta dve bolj narodnostne, dve bolj strokovne narave, in sicer:

1. slovar bo izšel 70 let po Pleteršniku;
2. slovar je zadnji v vrsti evropskih nacionalnih, zlasti slovanskih sodobnih slovarjev;
3. slovar bo sestavljala številčno nezadostna in generacijsko različna skupina;
4. slovarji sodobnih jezikov kažejo premajhno sistemskost pri obravnavi in prikazovanju jezikovnih pojavov.

Za pravilno razumevanje teh ugotovitev in iz njih narejenih sklepov se moramo za hip ozreti v najnovejšo zgodovino slovenske leksikografije, zlasti na priprave za slovar slovenskega sodobnega knjižnega jezika.

Izdaja Pleteršnika, doslej najboljšega slovenskega slovarja, se časovno in funkcijsko sklada z izdajami najpomembnejših slovarjev pri drugih slovanskih narodih na prelomu stoletja: Dal'a, Broza-Ivekovića in Karłowicza. Po tem uspehu je prišlo v slovanski leksikografiji do usodnega preloma. Medtem ko so se pri drugih slovanskih narodih lotili v okviru akademij ali podobnih ustanov načrtnega zbiranja gradiva in teoretičnega proučevanja besednega zaklada, pri Slovencih podobnega dela ni bilo mogoče organizirati, ker ni bilo osnovnih pogojev: imeli nismo ne akademije ne univerze ne domačih mecenov. K viso-

kim ciljem usmerjeno leksikografsko izročilo se je pretrgalo, zanimanje slovenskih jezikoslovcev se je obrnilo v zgodovinsko slovnico in narečja, leksikologija in leksikografija pa sta se izživljali v priložnostnih člankih in preprostih dvojezičnih slovarjih. Posamezni poskusi z večjimi ambicijami, npr. Glonarjev Slovar slovenskega jezika iz leta 1936, so le potrdili, da en sam človek ne more rešiti tako zapletene naloge, kot je večji slovar sočasnega jezika.

Šele ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti je dala po drugi svetovni vojni spodbudo za načrte o novem slovarju in za priprave nanj. Vendar je minilo celo desetletje, preden so se ob napakah in izkušnjah izoblikovale sprejemljive metode zbiranja leksikalnega gradiva, in minilo je še drugo desetletje, preden so se kolikor toliko razčistili pojmi o podobi novega slovarja. Tako se je zaradi neizkušenosti pri takem delu zamuda večala in ob moskovskem slavističnem kongresu je bilo ugotovljeno porazno dejstvo, da smo Slovenci edini, ki še nismo niti začeli izdajati slovarja sodobnega knjižnega jezika.

Leta 1962 se je Slovenska akademija znanosti in umetnosti in željo slovenske javnosti odločila, da se kljub skromnemu listkovnemu gradivu loti konkretnih priprav za izdelavo in izdajo slovarja. Delo se je začelo ob kartoteki, v kateri je bilo 2,200.000 listkov, pri čemer odpade približno 400.000 izpisov na podrobno izpisovanje klasikov, 400.000 na popolne izpise izbranih leposlovnih, esejističnih in poljudnoznanstvenih del, 400.000 na navadne izpise iz publicistike, iz revialnega in dnevnega tiska, 100.000 listkov na strokovno izrazje ter 900.000 listkov na paberkovalno izpisovanje najrazličnejših del. Medtem ko je na eni strani steklo ob podpori Sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti še dodatno sistematično zbiranje leksikalnega gradiva iz najnovejše dobe, predvsem terminološkega, je po drugi strani uredniški odbor takoj začel izdelovati osnovni koncept novega slovarja in poskusni snopič, ki je izšel januarja 1964. V tem času se je tudi ustvaril redaktorski kolektiv, organizirala mreža terminoloških sodelavcev in drugih zunanjih pomočnikov, predebatiral slovarski koncept s strokovnjaki z univerze in od drugod. Potem se je leta 1965 začela in spomladi 1968 končala redakcija prve knjige novega slovarja.

Pri opisu koncepta slovarja slovenskega knjižnega jezika, mislim, ni treba pripovedovati oz. ponavljati osnovnih zakonitosti in značilnosti slovarja nasploh. Vse to je splošno znano in uporabljeno tudi v tem slovarju. Dotaknem naj se samo tega, kar predstavlja po našem mnenju stvari, ki so tipične za slovar slovenskega knjižnega jezika in ki bi utegnile zanimati tudi slavista-neleksikografa, predvsem zato, da ga bo lažje in s pridom uporabljal.

Slovar slovenskega knjižnega jezika bo obsegal 5 knjig po okoli 800 strani leksikonskega formata in bo torej po obsegu podoben ruskemu oz. češkemu slovarju. V njem bo okrog 110.000 gesel; med njimi bodo mnoga gesla imela podgesla (tu so mišljeni deležniki h glagolom, prislovi k pridevnikom ipd.), tako da bo z njimi vred slovar obdelal nekaj nad 120.000 slovarskih enot. Slovar bo prikazal besedišče oz. jezikovno rabo zadnjih 60—70 let, kakor se kaže iz listkovnega gradiva, upošteval pa bo tudi besedišče klasikov iz prejšnjega stoletja, kolikor predstavlja značilnost za avtorja samega ali za dobo, moderno strokovno izrazje v obsegu srednje šole, poleg tega pa narečno besedje, pogovorne in žargonske prvine, kolikor so izpričane tudi za pisani knjižni jezik. Da bi bil izbor opravljen kar se da pretehtano, je za vsako slovarsko knjigo predhodno pripravljen poseben seznam gesel, tako imenovani alfabetarij. Kljub temu so v izboru besedišča vrzeli. Najbolj se to kaže v strokovnem izrazju. Po-

samezne stroke, ki imajo na Slovenskem že dolgo izročilo, npr. botanika, zoologija, kemija, bodo zastopane sorazmerno dobro, če ne celo prepodrobno, druge stroke, katerih materialna osnova je razmeroma mlada ali pa nikakor ni bilo mogoče dobiti zanjo svetovalca, bodo vključene in prikazane le obrobno. Podobno je z narečnim besedjem, še bolj pa seveda s pogovornim jezikom. Ker nimamo posebnega gradiva zanj in bi bilo sicer vključevanje besed iz te plasti prepuščeno zgolj naključju, se je bilo treba omejiti na to, kar je prišlo v naše zapise oz. v knjigo.

Sicer pa bo že ta pisana podoba jezika, zlasti zaradi govornih prvin, zbudila v javnosti različne odmeve. Slovenci smo navajeni, morda bolj kakor drugi narodi, da zaradi narodnostne ogroženosti zelo pazimo, da se v knjižni jezik ne vnaša preveč tujega, oz. tega, česar ne izkazuje slovstveno izročilo. Zdaj bo v slovarju zapisanega veliko več: to, kar je bilo priznано kot dobro in manj dobro, pa tudi to, kar je veljalo za slabo. Hoteli smo prikazati knjižni jezik v najširšem pomenu besede: živ, poln, z dvojnicami, notranjimi nasprotji, vzporednimi, istočasnimi normami, jezik sredi zagona in razvoja.

Čeprav je v slovarju ujeta besedišče pol stoletja in več, je gledanje na gradivo sinhrono, tako da so vsi jezikovni pojavi ocenjeni in prikazani s stališča sodobnega slovenskega človeka. Slovar je tako po svoji naravi široko informativen, a v načelu in v vseh podrobnostih tudi normativen; tako v izboru besed v navajanju živih pomenov in obstoječih dvojnic kot v plastnostilnem kvalificiranju.

Slovar bo bogat s kvalifikatorji in kvalifikatorskimi pojasnili. V tem pogledu se bo razlikoval ne le od dosedanje slovenske slovarske prakse, ampak tudi od večine tujih istovrstnih del. Pri nas smo bili vajeni razlikovati besede zelo pavšalno po tem, ali so pravilne ali nepravilne, in smo imeli za to ocenjevanje v večini neprimerna, navadno nejezikovna merila. Zgodilo se je, da je bila posamezna beseda ali zveza že dolgo v splošni rabi, pa je ta ali oni odkril, da gre za kalk ali vsaj vzporednost v tujem jeziku, in že je bila obsojena kot germanizem ali romanizem ali izposojenka. Strah pred resničnimi in navideznimi napakami je bil tako velik, da tudi v primeru, če je bila beseda z mnogimi nasprotnimi dokazi rehabilitirana, nikoli več ni bila nevtralna. Zato pri nas pravzaprav ni bilo človeka, ki bi o sebi lahko rekel, da obvlada slovenski knjižni jezik. In izrazne možnosti, ki so bile v omenjenih razmerah že tako majhne, so se še zmanjševale. Take črno-bele tehnike prikazovanja jezikovnih pojavov, ki je izviral iz trditve, da je knjižni jezik umetna tvorba, stoječa nad vsakdanjostjo in realizirajoča se samo v leposlovnem jeziku, v slovarju ne bo več. Knjižni jezik je razumljen kot pojav, ki sicer ima za vse uporabnike veliko stalnega, enotnega, skupnega, kar se zares kaže zlasti v leposlovnem jeziku, ima pa vendarle veje in odseke, ki so objektivno pogojeni in torej živijo prav tako svoje življenje kot nepogrešljiv sestavni del knjižnega jezika v širšem smislu. Slovar bo zapisal dejansko stanje v jeziku, torej osnove njegove norme, s kvalifikatorji in kvalifikatorskimi pojasnili pa bodo vstavljene v ta okvir posebnosti, dvojnosti in izjeme. Slovar bo o vsaki besedi, o vsakem pomenu in obliki povedal, kdaj, kje in kako jo je mogoče uporabiti, da bo zvenela nevtravno, ali pa bo nakazal smer do nevtralnega knjižnega izraza. Zaradi posebne skrbi za domačo besedo bo imela vsaka tujka pripisan domač sinonim, če je kolikor toliko živ.

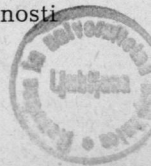
Slovar ob širokosti prikazovanja rabe seveda nikakor noče reči, da je vse dobro in prav, kar se govori in piše. Narobe. Zato želi slovar veliko poučevati. Kvalifikatorji in kvalifikatorska pojasnila vključujejo mnogo več gradiva, besed in zvez kot drugi priročniki, in kdor bo hotel govoriti in pisati po normi slovenskega knjižnega jezika, posebej če bo segal čez svoj osebni izraz, bo moral znova in znova iskati sveta v slovarju in njegovih opozorilih. Vse to bo, upamo, pripomoglo k prenehanju preganjanja izoliranih jezikovnih napak in utrdilo zavest o normalnosti govorjenega oz. pisanega jezika povprečnega izobraženca, istočasno pa poglobilo resnično, široko in poglobljeno zanimanje za slovensko besedo v celoti.

Kot drugo značilnost naj omenim ponazorjevalno gradivo. Mnogi slovarji besede oz. pomene samo razlagajo, včasih jih pojasnjujejo z navedki iz klasikov in le redko z večjim številom živih zgledov. Naš slovar bo v tem pogledu precej bogat. Iz spoznanja, da živita beseda in njen pomen le v sobesedilu, in sicer v tipičnem sobesedilu, bodo imele besede ob sebi tako navadne, proste zveze z ustreznimi vezavami kot posebne in stalne oz. terminološke ter frazeološke zveze. Seveda se je bilo treba zaradi določenega obsega slovarja predvsem pri močnih besedah omejiti, in tako so morale odpasti iz njihovega ponazorjevalnega gradiva mnoge posebne zveze, deloma zato, ker so navadne zveze nujno potrebne, deloma zato, ker imajo te posebne zveze več možnosti za uvrstitev v slovar še pod drugimi členi. Vse to gradivo potrjuje pomene in kaže možne realizacije v sobesedilu, s tem pa tudi stalnost in sistemskost knjižnega jezika.

Želja po objektivnem prikazovanju jezikovnih dejstev je seveda zadela na kup ovir, ki so v skrajni meri pripeljale tudi do kompromisov, s katerimi sicer ne bo zadovoljen nobeden, ne uporabnik knjižnega jezika sploh niti terminolog, a problem bo vendarle nepristransko nakazan. Zgodilo se nam je namreč ne enkrat, da smo ob poizvedovanju in anketiranju — česar ni bilo malo — dobili popolnoma nasprotujoča si mnenja, in ni nam preostajalo drugo, kot da povemo, da se temu reče v eni stroki tako, v drugi tako. Še huje pa je z nasprotujočimi si težnjami v strokovnem izrazju na eni strani in v splošnem jeziku na drugi strani. Terminolog kemik npr. se nikakor ne more sprijazniti s tem, da pravimo jodovi tinkturi kar jod, ko je to zanj vendar točno določen element, in elektrotehnik se zgraža nad tem, da pravimo pripravici, s katero si svetimo, baterija namesto električna žepna svetilka, in botanik je ves obupan ob spoznanju, da nas ne more navdušiti za to, da bi akaciji rekli robinija.

Tudi veliko število dvojnic, naj bo pomenskih, predvsem pa naglasnih, pravorečnih in pravopisnih, je odsev želje po opozarjanju na sedanje stanje. Veliko število dvojnic bo morda na prvi pogled zbudilo vtis neurejenosti in nestalnosti v jeziku. Ali kakor je morda v tem kos resnice — in to nič čudnega ne bi bilo, saj se jezik po vojni zaradi novih gospodarsko-družbenih razmer zelo hitro razvija — je res tudi, da je stalnost v posameznih tujih slovarjih bolj odsev nezavestne ali zavestne neobjektivnosti kot jezikovne ustaljenosti. Kako si je sicer mogoče razlagati, da ena izdaja slovarja prikazuje kot edino normalno eno obliko, naslednja izdaja ali kakšna druga istočasna publikacija pa popolnoma drugo obliko? Ni mogoče, da bi se v pet-, desetletnem razdobju jezik tako spremenil, da bi bilo vsak čas normalno čisto nekaj drugega.

Tretja značilnost novega slovarja naj bi bila v razlagah, in to v dveh smereh: v ločevanju kvalifikatorskih pojasnil od pomenskih in v usklajenosti

pomenskih razlag podobnih ali sorodnih besed oz. pomenov. Gre za dve osnovni leksikografski zakonitosti, ki je sicer o njiju teorija že govorila, pa ju praktična izvedba, deloma iz premajhnega upoštevanja teorije, pa tudi zaradi velikih težav pri izpeljavi take zamisli, ni dovolj upoštevala. Jasno je, da v tem prizadevanju tudi mi nismo mogli do kraja, saj bi bilo treba imeti za takšno izvedbo slovarja neprimerno več moči in časa, kakor smo ga imeli na razpolago mi, a vendar smo vsaj nakazali smer, v katero bo treba iti.

Pri vprašanju razmejčitve med kvalifikatorskim pojasnilom in pomensko razlago gre za to, da se iz pomenske razlage umakne vse, kar predstavlja subjektivno oz. neobjektivno oceno danega pojma, postavi pa se v drugačnem tisku pred razlago, da pripomore sodobnemu slovenskemu bralcu k pravilnemu gledanju na pojem. Taka kvalifikatorska pojasnila so: nekdej, v stari Grčiji, prva leta po 1945; po Camusu, po ljudskem verovanju; v kapitalistični ekonomiki, v enoštvu ipd. S temi pojasnili postavi slovar bralca v položaj, iz katerega mu je potem mogoče razumeti objektivno podano pomensko razlago, kakršna bo seveda edina ustrezala sobesedilu, v katerem bo pojem živel.

Pri vprašanju usklajevanja razlag podobnih ali sorodnih pojmov seveda ne mislim samo na absolutno nujno, da so v skladu razlage za pojme, ki stojijo v točno določenem okviru, npr. razlage za dneve v tednu ali za črke abecede, marveč tudi na odkrivanje in usklajevanje razlag, ki zadevajo terminološke sistemske skupine, npr. kemijski elementi, zdravila, sorodni biološki poteki, ter končno na uskladitev razlag simpleksov oz. kompozit, glagolov z več vidi, sinonimov, heteronimov, antonimov ipd. V tem je leksikografija s terminologijo vred šele na začetku poti, saj je absolutna večina razlag za posamezne pojme narejena ne glede in ne vede za sistem. Idealen slovar bi bil tisti, ki bi se dokopal do ene in iste razlagalne besede za vse člene take sistemske družine, ki bi ji bile potem dodane ustrezne razločevalne prvine; posebno vrednost bi imela taka izvedba za kibernetično uporabo, saj bi z isto nosilno besedo odbrali z eno potezo vse istopomenske in istosistemske objekte. Skratka, v želji po točnem opredeljevanju pojma teži slovar za vodoravno (pomensko) in navpično (sistemsko) analizo in ju kot enoto daje v razlago vsakega pomena.

Kar se tiče razlag, ima slovar še dve posebni težnji. Ne zadovoljuje se s tem, da bi bile osnovne besede jezika, ki tako po pogostnosti kot po izraznosti nosijo ves pomenski del jezika, prikazane slabše od drugih, zlasti posebnih oz. terminoloških besed, in odpravljene z nekaj golimi ali kombiniranimi sinonimi, ki omogočajo najjemenitnejši zaplet v pomenski circulus vitiosus. Slovar je dal vsem takim besedam in njihovim pomenom kar se da izčrpne razlage. Ker pa je treba vse besede vendarle razlagati z drugimi besedami istega jezika, smo se morali v pomanjkanju ali nepoznanju pomensko prostih razlagalnih prvin zateči tudi k sinonimom, to je k rešitvam, ki teoretično niso sprejemljive. Slovar je torej v tem pogledu poskus enakomerne pomenske analize vsega besedišča, kolikor ga seveda dovoljuje izhajanje po delih. Razlage so oblikovane s stališča in z izrazi povprečnega uporabnika. Izdelane so sicer pomensko natančno, a se v glavnem izogibajo pravi definiciji; zlasti terminološke razlage so prenesene v preprosto govorico; če pa je treba v razlagi uporabiti neznane pomenske prvine, so te redno razložene na drugem mestu.

In še zadnja posebnost. Slovar je izrazito skupinsko delo z vsemi dobrimi in tudi slabimi lastnostmi. Izdeluje ga razmeroma maloštevilna, a generacijsko različna skupina. To po eni plati omogoča večji boj mnenj in globljo analizo, po

drugi pa vnaša v izdelavo vse preveč individualnih prijemov. In ker v časovni stiski z usklajevanjem ni mogoče doseči primerne enotnosti v vsem, tudi v razporejanju ponazorjevalnega gradiva, saj se za isto besedo zdi tipična enemu ta zveza, drugemu druga (čeprav ni dvoma, da bi morala priti na prvo mesto, tik za pomensko razlago, najbolj tipična oz. pogostna zveza dane besede oz. pomena), se slovar zadovoljuje načeloma z mehaničnim razporejanjem ponazorjevalnega gradiva, ki temelji na sintaktičnih zvezah in abecedi. Res je sicer, da bo tako meja med tipičnim in posebnim nekoliko zabrisana, včasih morda celo izbrisana, vendarle bo tako mehanično razporejanje po eni strani olajšalo in skrajšalo redakcijo, po drugi strani pa bo morda tudi bralcu omogočilo hitrejšo in lažjo orientacijo po slovarju, najbolj tam, kjer gre za daljše enote, pod pogojem seveda, da se bo seznanil z navodili, razloženimi v uvodu slovarja.

Ob koncu bi rad pripomnil še tole: Želeli smo izdelati slovar za slovenskega uporabnika in mu pri tem vsestransko in kar se da temeljito in nepristransko prikazati vsak jezikovni pojav. Posebna pozornost je bila kajpak posvečena pomenoslovju, upoštevane pa so tudi vse druge panoge jezikoslovja od pravorečja, pravopisa, preko oblikoslovja in skladnje do stilistike, kolikor jih je pač mogoče zajeti v slovarskem prikazovanju. S tega stališča je zasnovan ves koncept. Ob tem dejstvu pa nismo pozabili, da se za slovensščino zanimajo tudi tujci, zlasti slavisti, in zato smo dodali še marsikaj, kar je za domačega uporabnika skoraj odveč, npr. pri naglasno-oblikoslovnih shemah. Slovar, kakršen je, naj kaže podobo slovenskega sodobnega knjižnega jezika z vsem živim izročilom in vsemi novimi težnjami, z bistvom in posebnostmi, in naj bo kot tak namenjen tako praktični kot znanstveni rabi.

Zapiski, ocene in poročila

STANKO MAJCEN

29. oktobra bo dopolnil Stanko Majcen osemdeset let. Ni edini svoje generacije, ki bi imel svetu še veliko povedati, je pa naš zadnji brezdvomni leposlovni klasik, ki še živi. Naslednji desetletji sta dali vsaj še po enega (Prežih, Kosovel), o še živečih pa še ni mogoče sklepati nič trdnega, saj se še niso izkristalizirali do kraja.

Majcen pa se je izkristaliziral, zato je v javnosti — na žalost — lahko umolknil. Kljub temu je še tako živ, da redkim srečnim, ki imajo priložnost doseči njegovo besedo, veliko pomeni. Saj spada med naše najzlahtnejše ustvarjalce. Zlasti zato, ker je velik kot človek.

Naša kratka kulturnozgodovinska preteklost nam kaže, kako se potomci kulturnih delavcev večinoma že v naslednjem rodu izrode. Vzroki za to so različni, redka pa je izjema, da rod iz roda v kulturnem delu raste. Kulturno delati pomeni plemenititi.

Majcen je eden od naših najredkejših, ki se mu vseskoz, od prvega do zadnjega stavka pozna duhovno plemstvo. Seveda je marsikaj tega prinesel s seboj iz svojega rodu; njegova avtobiografija Detinstvo precej pove o tem. Veliko pa si je tudi privzgojil. Njegova življenjska pot bi se lahko imenovala tudi osveščevalna pot, zavestna, hotena osveščevalna pot. Pri študiju in delu mu je šlo prvenstveno za ontološko in etično problematiko, in če se je že po tradicionalni vzgoji nagibal h katolicizmu, s tem ni rečeno, da ga je sprejemal statično. Nasprotno, izredno dojemljiv za moderna nihanja časa, je tudi sam vibriral v modernem ritmu in se razvijal v protislovjih, značilnih za pomembne ustvarjalce našega stoletja. Njegova evropska razgledanost je stala na ravni Izidorja

Cankarja, le da na področju poezije. Bil je torej Izidorju lahko v največjo oporo pri duhovnoumetnostni reorganizaciji Doma in sveta in je vanj uvajal nov stil, ki ga je urednik teoretično napovedoval. Majcen je v našo literaturo hkrati s psihološkim realizmom vnašal tudi prve pristne ekspresionistične prvine. To je treba še posebej poudariti, da je bil edini, ki mu je že več let pred prevratom uspelo nekaj ekspresionističnih pesniških umetnin, da ga torej ni mogoče imenovati predhodnika, marveč začetnika slovenskega pesniškega ekspresionizma.

Ekspresionizem se pri njem v največji meri uveljavlja v poeziji, ne le v pesmi, deloma tudi v drami, ki pa je v povojni dobi ekspresionizma prvenstveno simbolična, kasneje pa modernorealistična. V leposlovnih prozi — črticah, povestih in novelah — ostaja kljub doslednemu vsebinskemu in stilnemu razvoju večinoma v okviru psihološkega modernega realizma. V zvrsteh torej ni stilno enoten. Ker ni in ne bo biti narejen, ker mu ni do prvenstva, najmanj do stilnega novatorstva.

Čeprav je oblikovno izredno tenak in okreten, mu je vselej prvenstveno jedro, problem. Na videz je dogajanje skromno, globlja etična zapletenost se odkriva šele polagoma. Religioznost samo diha iz topline in dobrote in globoke soprizadetosti, nikjer pa se ne vsiljuje.

Ker je Majcen v živi humanosti in oblikovni jasnosti in zaokroženosti klasično močan, v modernem izrazu pa eden najizrazitejših predstavnikov našega stoletja, ni razumljivo, kako da je v času svoje vrhunske moči 1925 nenadoma za sedemnajst let leposlovno popolnoma utihnil in se ves posvetil pravni stroki. S tem je presekal mostove z mladim rodом, ki bi mu bil drugače lahko ogromno pomenil. Ali pa tudi ne. Vsaj neposredno ne.

Mladi so si namreč sami lastili pionirstvo tako v ekspresionizmu kakor tudi v gibanju, ki je bilo Majcnu duhovno-dinamično najbliže — v »križarstvu« (Križ na gori, Križ). Dejansko pa je bil Majcen prepristen in preskromen, da bi se bil mogel ujeti z zagnanim patosom mladih.

Še manj je pri nas danes tisti čas, ki bi v svojem burnem pohlepu po vnanjih dobrinah mogel dojeti etični protest Majcnove tihe besede. Težko bi mu torej mogel dati priznanje, ki ga ta dragoceni ustvarjalec zasluži. Našim gledališčem ne pride na misel, da bi uprizorili eno samo njegovo dramo, čeprav so nedvomno kvalitetnejše od današnjih endonevnic.

Ko bo nekoč absurdnost planila na vrh plota, se bo (prosto po Cankarju) preotalila na drugo stran v tragiko in v humor. Takrat bo zaživel tudi glasnik novih vrednot Stanko Majcen.

Marja Boršnik
Ljubljana

KRAJEVNO OZADJE FINŽGARJEVE PREROKOVANE IN STRICEV

France Bevk je v svojem govoru na Fingžarjevem pogrebu dejal, da je Finžgar pisatelj, ki ni poznal dveh književnosti; eno za preproste in drugo za izbrance. Ubral je namreč srednjo, pravo pot in napisal zakladnico del, ki so kmetu priljubljeno čtivo, hkrati pa izobraženim umetniško zadovoljstvo. Kakor je v njegovih delih zanimiva upodobitev kmeta, je zanimivo tudi okolje, v katerega ga je postavil. To zadnje vprašanje obravnava moja tema.

O *Prerokovani* so že veliko pisali, vendar ne dovolj o krajevni določitvi povesti. Omeniti velja le Pirnata, komaj pa še Koblarja in Mahniča.

Krajevno ozadje *Kronike* je jasno. Pisatelj imen ne skriva in ne drugači. Zgodba, zaradi cenzure prestavljena v francoski čas, se odvija v Preski, Medvodah, Senici in na Dolu pri Sori: ta kraj ima v delu ime po zavetniku sv. Mihaelu. Čeprav se v *Kroniki* nikoli ne omenja, je popolnoma jasno, da je izhodišče dogajanj kraj Sora. V povesti je en sam namig: »Sveti Štefan, lepo te prosim«. Ta svetnik pa je sorski patron.

Manj jasna je krajevna umestitev *Slik brez okvirja*. Prva slika, *Spoznanje*, je krajevno skoraj nedoločena, slutiti pa daje, da je le postavljena v Soro, ker najdemo v njej Golobov motiv. Podobno lahko uvrstimo tudi sliko *V stiskah* v sorsko okolje bolj zaradi sorodnih pomenskih motivov. Osebi župana iz črtice *V stiskah* sta si podobni. Tudi vsebina podpira to domnevo. Od vseh slik je krajevno najbolj nejasna *Tanki vriski*. Ni oprijemljivih podatkov, zato ni o njej kaj povedati. Slika *Polom* pa se godi v Ljubljani, kot se iz besedila neposredno vidi; natančneje bi jo lahko postavil v Trnovo

in okolico ljubljanske železniške postaje. Temeljitejšo obravnavo pa zaslužijo Boji, Prerokbe zore in Golobova njiva.

Dejanje Bojev ima za izhodišče dogajanj okolico župne cerkve, se dvakrat umakne k železniški postaji, nato pa se razcepi na Frančin dom, Jančarjevo domačijo in Matičevo kmetijo. Značilnih krajevnih podatkov, ki bi umeščali župno cerkev in okolico, v delu ni najti. Prav lahko bi to bila katerakoli vaška cerkev, in krčma bi bila lahko kjerkoli. Pisatelj govori o Vodnarjevem mlinu, ki je na poti zunaj vasi, in o znamenju tam v bližini. V avtobiografiji Leta mojega popotovanja je z besedami »Vse sem povedal v Prerokovani« sam potrdil, da je izhodišče dogajanj okolica župne cerkve svetega Štefana, kraj pa Sora pri Medvodah. Drobni podatki, ki jih je pisatelj raztresel med zgodbo, to samo potrjujejo. Tako je Vodnarjev mlin na začetku poti, ki vodi v Ločnico. Na tem razpotju malo ven iz vasi pa stoji tudi kamnito znamenje.

Da je Sora prizorišče dela Prerokovane, se strinjajo vsi, čeprav tega ne dokazujejo. Tako pišejo Koblar, Mahnič in Pirnat. Toda Pirnat še piše: »Županova gostilna je nekje v bližini. Pisatelj je vas Gosteče, ki leže 2 km severozapadno od Sore, kjer je bil župan doma, premaknil bliže k Sori.« Taka trditev se zdi malo verjetna, saj je imela Sora svojega župana, Gosteče pa tudi svojega. Po pripovedovanju domačinov je imel sorški župan menda tudi gostilno. S kakšnim namenom naj bi bil torej Finžgar jemal za model gosteškega župana?

Iz središča Sore se dogajanje pomakne malo vstran — k železniški postaji. Imena Finžgar ne omenja. Najbližja železniška postaja Sori so Medvode, precej dalj pa je škofjeloška. Postaje Gorenja vas—Reteče, ki je najbližja, pa v času zgodbe še ni bilo. Torej so upodobljene Medvode, kar ustreza tudi nekaterim podrobnostim (pot, ki vodi s Kozjega hriba proti postaji).

Sora v povesti povezuje po okolici raztresena prizorišča, posebej pri Golobu, Jančarju in Maticu. Golobovi so doma v Sori, saj je stari Golob cerkveni ključar in pač prebiva blizu cerkve. Njegov dom je morda nekje blizu županove gostilne. S krajevno umestitvijo pa so velike težave.

A. Pirnat pravi: »Prav tako je /pisatelj/ skrajšal pot do Goloba: Njegov dom si je mislil v vasi Svetje, 3 km od Sore na vzhod preko Save« (KP, str. 208). Čemu bi bila Golobova domačija toliko oddaljena od Sore? V delu te oddaljenosti ni čutili. Pirnat to tako zagovarja: »Seveda je pesnikova domišljija prizorišče svobodno oblikovala« (KP, str. 208). (KP = Prerokovana v Klasju.)

Iz pisateljevega opisa zvemo: Francka je ležala zvečer doma »in zdelo se ji je, da sliši vabljivi šum reke, ki je nekaj streljajev od hiše bobnela čez jez«. »Na razpotju nekaj streljajev od vasi se je zasopla ustavila in pod križem izpustila sveženj na tla.« Torej je nekaj sto metrov od Golobovih tekla reka z jezom. Malo vstran je bilo razpotje z znamenjem in ena pot je vodila do reke in menda še čez.

Da je tu mišljena Sora, govore tale dejstva: V bližini Sore teče Ločnica, na njej ima Vodnar mlin in gotovo tudi jez. Znamenje je tam blizu in ob njem pot v dolino Ločnice. Domnevo pa podpira tudi tole dejstvo: V Zgodovini slovenskega slovstva (SM, peti zvezek, str. 274) je objavljena slika z napisom Sora z Golobovim travnikom. Torej je Golobov travnik v Sori in tako morda tudi Golobova domačija, ker bi Golob kot cerkveni ključar gotovo ne bil daleč od farne cerkve. Zdaj se ta travnik imenuje Podrepčev travnik.

Katera dejstva pa podpirajo Pirnatovo nedokazano trditev? Ključ za rešitev problema je v citatu: »da so pri Tacnu potegnili neko žensko iz Save«. Vest o tem je stare hudo prestrašila, ker so se bali, da je Francka šla prostovoljno v vodo; zdelo se jim je mogoče. Toda, da bi bilo to izvedljivo, bi bila morala Francka skočiti v Soro. Ob Svetju teče Sora in na njej je jez, ki ni daleč od znamenja na razpotju. Čez vodo pelje most in po cesti kmalu prideš do poti, ki zavije v Ločnico.

Problem Golobovega travnika, ki ga prva možnost (Sora) navaja kot dokaz, pa se da prilagoditi tudi varianti Svetje. Popolnoma verjetno je namreč, da so cerkvenemu ključarju odkazali mesto v bližini župne cerkve. Druga možnost pa je, da Golob iz Bojev in oni iz Golobove njive sploh nista isti osebi; tako pa težava s Podrepčevim travnikom odpade. — Tako sprejemamo Pirnatovo tezo s pristavkom, da Finžgar Golobove domačije ni nič premikal, ampak je ostala v Svetju (v delu se namreč nikjer ne omenjajo razdalje med županom in Golobom).

Drugo važno prizorišče, pravzaprav najvažnejše, pa je Kozji hrib, kjer stoji Jančarjeva domačija. Tudi Matičev dom je tukaj. Ker gre očitno za en sam kraj, bomo prizorišče Franckine in Matičeve zgodbe obravnavali povezano. Največ dejstev kažejo navedki iz povesti, ki jih je za Kozji hrib obilo.

Da je Kozji hrib res vzpetina, pričata stavka: »Jančar s Kozjega hriba je šel sam navkreber /.../«. Od vnožja hriba pa do fare se vije poldrugi kilometer dolga pot: »Čez četrť ure je že šla Franca navkreber domov.« Hrib je spočetka gol, sledi leščevje: »Se preden sta prišla do leščevja, kamor je bil Jančar skril sveženj.« Kmalu se pojavi gozd: »/.../ da se je razleglo po leseh.« Ko pridemo na vrh hriba, opazimo znamenje: »/.../ se je odkril trhlemu bogcu, ki je slonel vrh hriba /.../« in »/.../ še isti večer je zvalila ljudi k molitvi pred križem nad vasjo«. Pod njim leži majhna vasica: »Tamkaj je postal in se ozrl v dolino...«, »Jančar se je ozrl po bregu, kjer se je svetila izza drevja streha njegove hiše...« in »potem se je spustil po klancu«. Ob vasici leže travniki in polja: »/.../ vsako njivo, vsak svoj travnik je premotril.« Z druge strani vasi pelje kolovoz proti železniški postaji: »Maticev France /.../ je odšel /.../ v gozd, /.../ komaj deset korakov od poti, ki drži s Kozjega hriba na postajo /.../« Ob koncu tega zelo slabega kolovoza pa je kapelica: »/J/e napregel Matic koleselj in se odpravil po strmem kolovozu v dolino. V dnu pri kapelici, kjer je bila pot taka, da je bilo mogoče sestiti na voz, je čakala Jančarica in otroka.«

Ker je znano, da se vsa zgodba odvija v sorski fari, bo postaja, ki je tem vasem najbližja, v kraju Medvode. Nad Soro, že nekoliko v dolini Ločnice, se dviga hrib Breznik; na jasi, južno od njegovega vrha, leži vasica Studenčice, na drugi strani v dolini pa so Medvode. Na vrhu hriba, kamor res pripelje kolovoz, stoji znamenje in z vzhodne strani se v smeri Preska—Medvode ob vnožju pripeljemo do kapelice. Maticeva hiša je sicer ob robu vasi, a še vedno v njenem sklopu. Malo dlje, na manjši vzpetini, pa je Jančarjeva domačija. Ime te vasi ima tri variante. Uradni naziv je Studenčice (KLLRS), nekatere karte (Selan, Lj. okolica) imajo Studenčine, ljudsko pa je Studenče.

Na dveh mestih pa pisatelj omenja tudi Kozje brdo: »Toliko pa že ve, kakor kajzar s Kozjega brda« in »/.../ drugače, kot na Kozjem brdu«. Lahko se je pisatelju ob sorodnosti besed zapisalo ali pa je izbral za hiše, ki leže ob vnožju vzpetine, naziv *brdo*. Pri zadnji možnosti pa te hiše ne bi bile dosti oddaljene od vasi. Misel, da bi bile te hiše Kamno brdo, je nesprejemljiva, ker leži Kamno brdo na drugi strani Ločnice in ker tam sploh ni kmetij.

O Kozjem hribu sta razpravljala v zadnjem času Pirnat in Mahnič. Glede Kozjega hriba se s Pirmatom ujemava (da so to Studenčice), vendar Pirnat dostavlja, da sodi v ta okvir tudi vas Tehovec, približno 25 minut nad Studenčicami. Tega pa ni utemeljil, ker pravi le: »Še višje je nekaj hiš z imenom Tehovec« (KP, str. 209). Po mojem mnenju pa je le malo verjetno, da bi sem sodil Tehovec, ker je preveč oddaljen. Spomnimo se, kako so se ob novici, da je padel ves 17. polk, zbirali pri molitvi k »bogcu« nad vasjo. Če bi v to okolje res spadala vas Tehovec, bi se verjetno zbirali na primernejšem kraju, namreč v podružni cerkvi Sv. Florjana. — Poglejmo še, katera od glavnih oseb dogajanja naj bi imela v Tehovcu svoje posestvo in dom. Iz besedila vzemo, da je od vasi najbolj oddaljena Jančarica. Torej prihaja v poštev le njen dom. Vendar številni krajevni opisi, ki se skladajo z vasjo Studenčice, ne ustrezajo tudi vasi Tehovec. Tako npr. pisatelj pravi, da opazuje Jančar spred znamenja na vrhu hriba domačo vas in hišo, ki leži pod njim. To pa ni mogoče, ker leži Tehovec precej višje od Studenčic (Studenčice—Tehovec 549—683 m). Obenem ustrezajo vsi opisi Jančarjevega doma v knjigi vasi Studenčice, ne pa Tehovcu. Če na Tehovcu ne biva niti Jančarica niti Matic, potem ni vredno omenjati kraja, ker ni tukaj nobenega Kozjehribovca več, ki bi iz zgodbe izstopal in bi bila njegova krajevna uvrstitev pomembna.

A. Pirnat navaja tudi Kozje brdo in pravi: »Morda je glavna vas Kozji hrib, kakšna stranska hiša pa Kozje brdo /.../«. Morda je tukaj mislil na Tehovec. To pa ne drži iz že omenjenih razlogov. Tehovec omenja še Mahnič v Zgodovini slovenskega slovstva (V, str. 244), vendar je iz navedene literature ob koncu poglavja razvidno, da je misel brez kritične presoje prevzel od Pirmata.

Povest Strici se razvija v dveh krajih: Lepi njivi in Podlogu. Iz besedila vzemo: »Ni še teden dni, ko sem bil v Lepi njivi /.../. Pri Jeranovih voličih sta stala /—/ drva je pripeljal v Lepo njivo /—/ in jih božala, tepljala in čohala. /.../ Je druga reč živa živinca, ki te za grizljaj milo pogleda in te zahvali, kakor črna ruda, ki riješ za njo pod zemljo« (ID I, str. 226). Podlogarjeva fanta sta se vrnila s polja, kamor ju je nezavedno vleklo vsako nedeljo. /.../ 'Bajtarske kozice so se že pasle po rebri /.../.' Boltežar pa je obsedel pri oknu in gledal v griče, za katerimi je Podlog /.../ (n. m., str 230). V krčmi Pri živem srebru, kamor so hodili jest samski rudarji, je bilo ta večer kaj živahno (n. m., str. 231). /.../ še nekaj /.../ nakupim, tačas pa se pripravita /.../«

Koblar pravi o krajivjenih okolnostih tole: »Pisatelj je za podobno zgodbo izvedel iz okolice Zagorja, zato se omenja rudnik Lepa njiva.« (Opombe k prvi izdaji). Za izhodišče raziskave naj bo Lepa njiva, v kateri mora biti rudnik. Kraj je zelo majhen, ker Luciji zadostuje podatek *pri Mrzlikarju*, ko sprašuje za svaka in njuno stanovanje, in ker takoj za hišami leže travniki. V kraju je tudi gostilna, kajti kjer so rudarji, mora biti tudi gostilna za njihovo prehrano. Če pomislimo na to, da je ime kraja izmišljeno in da je pisatelj Strice izdal 1927. leta, ko je bil župnik v Trnovem, da sam pravi, da je podobne prizore sam doživel že prej, upravičeno mislimo na njegovo desetletno bivanje v Sori. Njegovo bivanje v Idriji in Kočevju je bilo časovno že toliko oddaljeno, vmes je bilo toliko novih, večjih doživetij, da lahko resnično prezremo njegove vtise iz službe v teh dveh krajih. Dolènjski kraji in okolica Zagorja pisatelju niso bili podrobneje znani, zato je zelo malo verjetno, da bi bil črpal krajevne motive od tam.

Torej mora biti primeren kraj za Lepo njivo v okolici Sore. Južno od Sore, pravzaprav ob koncu doline, ki jo je med hribovje ujedla Ločnica, najdemo rudnik svinca Knapovže (tudi Knapuže). Stoji ob koncu doline, tako da je verjetno, da je pisatelj pri hribih, ki ločijo Lepo njivo od Podloga, mislil na Grmado, Goljek in Topol, ki se dvigajo le do okrog 800 metrov visoko. Vsi ti podatki se ujemajo tudi s Podlogom. Najvažnejši pomislek je gotovo ime gostilne, ki se v povesti imenuje *Pri živem srebru*. V daljni okolici je najbližji veliki rudnik živega srebra v Idriji. Tak rudnik je postal vsem majhnim »rudničkom« simbol. Zato je mogoče, da je gostilničar imenoval gostilno s takim »zvenečim« imenom. Domačini pa so mi povedali, da se gostilna že od nekdaj imenuje *Pri veliki hiši*. Tako vidimo, da je pisatelj z novim imenom samo zakril krajevno prizorišče. Vsiljuje se še pomislek, kako bi v tako majhnem kraju, kot so Knapovže, bila trgovina, kjer bi imeli na razpologo najnujnejše blago. Glede na rudarski značaj kraja je trgovina potrebna. Seveda je njena velikost sorazmerna z velikostjo kraja.

Knapovže so sedaj že opuščeni rudnik, je pa še pred prvo vojno dajal zaslužek okoliškim prebivalcem. Bil je v privatnih rokah. Ko je Ločnica rudnik zalila, so uvideli, da se izkoriščanje ne izplača. V okolici je tudi cerkev sv. Barbare, zavetnice rudarjev, kar potrjuje bližino rudarskega kraja.

Glavno prizorišče dogodkov pa je Podlog. Ime je tako splošno, povrh vsega še ime kmetije, da je zemljepisno lego težko ugotoviti. Zato bo treba izhajati iz Lepe njive. Pisatelj pravi samo: »Po Gašperjevi snubitvi je zašumelo po hribih in po grapah krog Podloga« (n. m., str. 213). Literarni kritiki ali zgodovinarji o kraju ne povedo ničesar. Zaradi Lepe njive, ki smo jo postavili v zasorski prostor, umeščamo tja tudi Podlog. To potrjuje tudi dejstvo, da je pisatelj predstavil Poldogarja kot tipičnega velikega gorenjskega kmeta.

Ker Podlog leži za hribi, pod katerimi je rudnik, lahko po zemljevidu sklepamo, da se kraj nahaja južno od Knapovž. Pozornost zbuja kraj Log, ki je v močni besedni zvezi s Podlogom. Kraj, ki bi ustrezal Podlogarjevi domačiji, se mora časovno prilagoditi Lucijini poti, ko je šla iskat svaka. To dejstvo je namreč edina ovira in obenem edini pogoj za določitev zemljepisne lege. Lucija pravi: »V nedeljo pojdem k fari. Obiskati moram botro, ki me že tolikanj vabi, pa tudi pri šivilji imam opravka, saj veš, da se bliža čas. Od tam pa stopim v Lepo njivo. Ali ne?« (n. m., str. 228). Pot bi bila takale: Log — Hrastenica (blizu je podružnica Sv. Jurija) — Osredok—Grabče—Knapovže. Podlogar je pograbil Lucijo po kosilu in zdrvel za njo. Ujel jo je v Lepi njivi, že v bližini Mrzlikarjeve hiše, malo pred drugo uro. Casovno se to dobro ujema in hkrati z že navedenimi dejstvi podpira postavljeno tezo.

Na Podlogu, ki ga postavljam v Log pri Polhovem Gradcu, se zadržuje pisatelj skoraj ves čas povesti. Pokrajine ne opisuje, toda bralec slutí, da je postavljena trdno vanjo.

Jože Faganel
Ljubljana

NOVEJŠI SLOVARJI JEZIKOSLOVNIH TERMINOV

Malokateri jezikoslovec danes še lahko obvlada na tisoče novih strokovnih izrazov, ki so se v zadnjih desetletjih nakopičili zlasti v teoretični jezikoslovni literaturi; vzporedno pa je naraščala tudi težnja, da bi vse to besedje zbrali, ga razvrstili in čim nadrobneje razložili.

Največ novega izrazja je nastalo v jezikoslovnih središčih okrog jezikoslovcev, ki so svoji vedi utirali nova pota. Novi izrazi so neverjetno naglo prebili tradicionalno osnovo, ki je bila nekoč edini vir za tvorbo novih poimenovanj; v jezikoslovje nezadržno vdirajo izrazi iz drugih znanstvenih območij (*afiniteta, valenca, entropija, generirati, cikličnost, atomističen, centriugalen, parazit, hierarhija, kanon, operator, korpus, input, output, itd.*). Četudi lahko podvomimo o tem, da vsak novi termin pomeni resnično novo spoznanje, ki ga ni bilo mogoče izraziti s staro besedo, bo terminolog včasih težko dokazal tako eno kakor drugo.

Sestavljavci terminoloških slovarjev si pri tolmačenju izrazov pomagajo na tri načine: s prevajanjem ali iskanjem ekvivalentnega termina v drugih jezikih; z izbranimi navedki iz tistih del, v katerih avtorji novega termina sami razlagajo njegovo vsebino in funkcijo; in s tem, da po zbranih podatkih izoblikujejo svojo definicijo. Slehera od naštetih sestavin lahko nastopa posamič, vendar večinoma srečujemo kombinacijo dveh ali celo vseh treh; informacija o terminu je tako bolj izčrpna. Razen tega prva možnost v večini primerov (zlasti v moderni terminologiji) popolnoma odpove, ker se za istim izrazom lahko skriva kaj različna vsebina; tako bi npr. za termin *fonem*, ki je v nekaj različicah (*fonema, phonème, phoneme*) ustaljen v strokovni literaturi raznih jezikov, našli na desetine definicijskih odtencev — pač po tem, kdaj in v okviru katere jezikoslovne smeri so nastale te oznake.

V jezikoslovnem izrazju vseh slovanskih jezikov pogosteje kakor kjerkoli drugje naletimo na izrazne dvojice: mednarodno tujko in domači prevod, ki so plod dveh nenehno navzočih prizadevanj v jeziku: za nadnacionalno tradicijo — in s tem večjo mednarodno razumljivost — in za uveljavitev domačega izraza, ki naj bi bil čim bolj razumljiv v danem okolju. Vrsta takih dvojic bi bila skorajda brez konca, npr. lingvistika — jezikoslovje, gramatika — slovnica, sintaksa — skladnja, plural — množina, prezent — sedanjik, vokal — samoglasnik, itd.

Med posameznimi slovanskimi jeziki so občutne razlike, kar zadeva utrjenost rabe domače ali mednarodne dvojnice. V slovenščini opažamo premike k domačemu osnovnega slovničnega izrazja, in sicer močneje v strokovnih spisih za širšo rabo (šolski učbeniki), manj dosledno pa v ožji znanstveni literaturi. Medtem ko so naši učitelji še pretežno govorili in pisali npr. substantiv, adjektiv, verbum, itd., danes že prevladujejo slovenske dvojnice; seveda pa bo resnično stanje v slovanski jezikoslovni terminologiji pokazal veliki slovar, ki ga je pripravila terminološka komisija pri mednarodnem slavističnem komiteju in v katerem bodo soočeni termini v vseh slovanskih jezikih. Zanimivo je, da so novejši termini večinoma neprevedljivi, npr. *fonem, moriem, aloion, alomorfi, leksem, sintaksem, matrica, transformacija*, itd.

Kakor noben splošni slovar, tako tudi slovar jezikoslovnih izrazov ne more biti popoln, kajti celo najširše zasnovana kolektivna dela se morajo odločiti za strog izbor izrazja tako glede posega v starejša obdobja kakor tudi glede novotvorb. Del avtorjev hoče zajeti bralce enega jezikovnega območja, npr. angleškega; večinoma pa navajajo vzporednice, da bi si pridobili mednarodno veljavo. Razen teh so še sestavljavci slovarjev, ki so si dali sicer ožjo, zato pa bolj izčrpno nalogo: po terminologiji si namreč prizadevajo za polno razumevanje pogledov in dosežkov posameznih šol, npr. praške ali ameriške.

Nekaj bibliografskih podatkov o terminoloških slovarjih in zbirkah najdemo navadno v uvodnih zapisih posameznih slovarjev, vendar je vredno opozoriti še na sestavek Ahmanove in Poltorackega (Slovari lingvističeskoj terminologiji, Leksikografičeskij sbornik, V, 1962).

Med prevodnimi dvojezičnimi slovarji naj omenim Paternostov rusko-angleški slovar lingvističnih terminov in njegov slovensko-angleški terminološki glosar, ki pa zajema tudi precejšen odstotek splošno kulturnega besedja (prim. J. Toporišič, JiS XII, 1966, 4/3). Izdajo nadaljnjih slovarjev je spodbudil Rusko-český slovník lingvistické terminologie, ki je izšel v Pragi leta 1960.

Tako po izboru terminov kakor tudi po njihovi razlagi posebna sta predvsem dva slovarja. Avtor prvega (A Glossary of American Technical Linguistic Usage — 1925 do 1950, Utrecht 1957) je Eric Hamp, profesor jezikoslovja na Univerzi v Chicagu. Izpopolnjen z novejšimi podatki je ta slovar izšel tudi v ruskem prevodu, v redakciji in s predgovorom Zveginceva (1964). Izrazje sicer ne seže v najnovejša obdobja ameriških generativcev; zajema ameriško šolo deskriptivizma in strukturalizma; to spoznamo že iz imen avtorjev, ki so z izpisi zastopani v slovarju (Bloch, Bloomfield, Hockett, Harris, Jakobson, Joos, Pike, Sapir, Swadesh, Trager, Twaddell, Voegelin, in drugi).

Enako kakor Hamp je tudi Josef Vachek v slovarju praške lingvistične šole (Dictionnaire de Linguistique de l'École de Prague, 1960) za oznako termina prepustil besedo avtorjem; tudi ta slovar je izšel v ruskem prevodu (1964). Znanstveno redakcijo ruske izdaje je opravil znani jezikoslovec A. A. Reformatskij, ki je napisal tudi predgovor. Delo pravzaprav ni le slovar izrazja, ampak že kar antologija idej praške šole, zastopanih v njenih predvojnih in povojnih publikacijah (1928—1958). Izraze in ideje ponazarjajo in razlagajo odlomki iz del jezikoslovcev, kot so Mathesius, Havránek, Isačenko, Jakobson, Karcevskij, Kořinek, Skalička, Trubeckoj, Trnka, Vachek, in drugi.

V tretji tip slovarjev jezikoslovnega izrazja se uvrščajo dela, v katerih si avtorji sami prizadevajo za to, da bi strnili po njihovem najbolj ustrezno oznako za posamezni termin. Deloma si tudi ti sestavljavci pomagajo z navedki, da tako podkrepijo svojo definicijo ali dokumentirajo vsebinski razvoj izraza in njegovo rabo. Pri teh slovarjih po navadi sodeluje več znanstvenih delavcev, ker je le tako mogoče povsem obdelati številna specialna območja. Bolj ali manj dosledno ti slovarji v glavnem tudi upoštevajo terminološke vzporednice več jezikov (angleške, nemške, ruske, francoske; redkeje tudi latinske, grške, italijanske in španske).

Za klasični terminološki fond je še vedno cenjen slovar Marouzeauja, ki je v prvi izdaji izšel leta 1933, v drugi leta 1943, v tretji, razširjeni in posodobljeni, pa leta 1951. V zadnji izdaji je avtor slovarju že dodal prevode izrazov v nemščini, angleščini in italijanščini. Vendar se tudi zadnji izdaji, četudi je nastala s sodelovanjem francoskega fonologa in strukturalista A. Martineta, vseeno pozna, da je bil slovar sestavljen v 20-ih in 30-ih letih, pa tudi, da ga je ustvaril klasični filolog; izčrpnije je namreč usmerjen v slovnično in metrično izrazje, medtem ko je manj dosledno ujel novejša jezikoslovna prizadevanja. Tako je leta 1951 definicija za *fonem* precej neizrazita in dvomljiva, kar kažejo npr. prevodi z *Laut, Sprechlaut, sound*; ruski prevod iz leta 1960 se opira na zadnjo izdajo, pri številnih izrazih pa daje dodatna pojasnila, ki bolje predstavljajo sodobno stanje vede (dodatno pojasnilo ima tudi izraz *fonem*, katerega razlaga bi bila sicer že docela nesprejemljiva).

Kot pripomoček, posebno za metriko, je še zmeraj koristna knjižica Wörterbuch der grammatischen und metrischen Terminologie. Ta slovar sta izdala B. Hofmann in H. Rubenbauer leta 1950 pri založbi Winter v Heidelbergu. Druga, nekoliko razširjena izdaja je izšla leta 1963.

Knjiga Glossary of Linguistic Terminology, ki jo je ob pomoči De la Garze pripravil ameriški profesor romanistike italijanskega rodu Mario Pei, je za svoj obseg izjemno bogata z informacijami. Ta izbor ne zajema samo ameriškega jezikoslovnega izrazja; razmeroma dobro je zastopano tudi izrazje evropskega primerjalnega jezikoslovja. Oznake tega avtorja so kratke in točne; navaja številne sinonime ali delne sinonime, predstavijo o tem ali onem terminu pa izpopolnjuje z antonimi (opposite). Gesel sicer ne prevaja v druge jezike; izrazom, ki so se mednarodno udomačili (*Ablaut, Anlaut, Abstufung*, ipd.), pa pušča izvorno obliko. Prva izdaja (Pei-Gainer) je iz leta 1954; druga izpopolnjena, iz leta 1966. (Prim. oceno J. Paternosta v *The Slavic and East European Journal*, XII, 1, 1968, str. 116—118.)

Posebno in široko zastavljeno je delo Sprachwissenschaftliches Wörterbuch, ki ga v snopičih pri Winterju izdaja Johann Knobloch, profesor za primerjalno jezikoslovje v Innsbrucku, zdaj v Bonnu. Slovar je začel izhajati leta 1961, toda doslej so izšli le štirje snopiči (*A — Bestimmungssatz*, 320 strani). Čeprav sodeluje več nemških in drugih jezikovnih stolic s številnimi strokovnjaki, se delo sproti tako množi, da bo vsekakor trajalo še desetletje in tudi predvideni obseg (deset snopičev) se bo povečal. Kako neverjetno bogata gnezda in kakšno razvejanost so si nekateri izrazi ustvarili v nekaj desetletjih, očitno izpričuje analiza gesla *Bedeutung*, ki s svojimi izpeljankami in zloženkami zavzema kar 38 strani. Slovar preseneča tudi z bogato in zanesljivo dokumentacijo; žal pa je slavistika v primerjavi z drugimi jezikoslovnimi vejami, posebno z germansko, zastopana skromneje, četudi so v slovarju podatki iz ruščine in navedki več slovanskih jezikoslovcev. Seveda bi bilo po črki A še prezgodaj soditi o celoti.

Zdi se, da je za letošnjo jesen (pri hrvatski Matici) napovedani izid podobnega slovarja (Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva) pričakovanja vreden jezikoslovni dogodek, kajti ta slovar bi mogel postati resen tekmeč Knoblochovega. Če se bo obluba zagrebških jezikoslovcev kmalu uresničila, bomo dobili nadvse izčrpen slovar v dveh knjigah na okoli dva tisoč straneh; poleg definicij in navedkov ob hrvatskih in srbskih geslih bodo tudi prevodi izrazja v sedmih jezikih (latinščini, ruščini, nemščini, angleščini, francoščini, italijanščini in španščini). Upošteval bo prav vsa jezikoslovna območja do

patologije in defektologije in prinesel kratke oznake okrog 2500 jezikov. Torej bo to res »world's most comprehensive dictionary of its kind«, kakor beremo v napovedi Matice Hrvatske.

Med slovanskimi slovarji jezikoslovnega izrazja, kolikor jih je doslej izšlo, je najobsežnejši Slovarъ lingvističeskikh terminov, Moskva 1966, O. S. Ahmanove. Nastajal je v atmosferi močnega jezikoslovnoteoretičnega vzpona v SZ, ob terminološkem zaledju slovarjev, ki so jih v teh letih prevajali, in ob nenehnem preizkušanju ruskega strokovnega izrazja pri prevajanju jezikoslovnih del iz zahodnih jezikov (prim. Novoe v lingvistiike I—III, prevode De Saussurjevega Cours..., Trubeckojevih Grundzüge..., Hjelmsovih Prolegomen..., ipd.).

V svojem razmeroma obsežnem uvodu razpravlja Ahmanova o metajeziku na splošno; manj se ukvarja s konkretnimi vprašanji izrazja. Same razlage izrazov so dovolj izrčpne in tudi ustrezajo sodobnemu stanju vede; vendar bi si pri marsikaterem izrazu želeli trdnejše povezave s časom, avtorjem ali šolo, v kateri je nastal ta ali oni izraz. Tako pa zlasti manj izkušnemu uporabniku večkrat ni jasno, ali stoji za kakšno definicijo avtorica slovarja ali pa je veljavnost oznake splošno sprejeta.

Vsa ruska gesla so dosledno prevedena le v angleščino, medtem ko je francoski, nemški in španski prevod dodan le pri »vidnejših« izrazih in pri tistih, ki izvirajo iz enega od teh jezikov. Razen tega sicer bogatemu slovarju žal ne sledi tudi enakovreden indeks v vseh štirih jezikih, temveč samo angleški za okrog dva tisoč glavnih gesel. Torej po francoskem, nemškem ali španskem terminu ni mogoče najti ustreznega ruskega; lahko bi se zanašali le na dejstvo, da je večina ruskih terminov mednarodnih in po tej poti sklepali na ruski izraz tudi iz katerega od omenjenih jezikov.

V skromnejšem obsegu je slovarju dodana tudi osnovna terminologija iz metrike in poetike; pojasnjuje jo V. F. Beljajev.

Šele letos v Varšavi dotiskani poljski slovar jezikoslovnih izrazov (Słownik terminologii językoznawczej) bo nedvomno dobrodošel vsakemu jezikoslovcu ne le študentom in začetnikom. Sestavili so ga krakovski jezikoslovci Zbigniew Gołąb, ki je zdaj že nekaj let profesor na Univerzi v Chicagu, Adam Heinz in Kazimierz Polański, zdaj profesor jezikoslovja na univerzi v Poznaniu. Pri končni znanstveni redakciji slovarja je sodeloval tudi znameniti krakovski jezikoslovec, pokojni profesor Tadeusz Milewski.

Pri prebiranju slovarja res kaj hitro ugotovimo, da se večji del oznak ujema z jezikoslovnim nazorom, ki ga srečujemo v delih Milewskega, posebno v knjigi Językoznawstwo (1965). Avtorjem tega slovarja se je, bolj kot sestavljavcem drugih podobnih del, posrečilo združiti strogo znanstveni vidik in poljudnost v navajanju bistvene vsebine tudi pri najtežjih izrazih; enako so imeli tenek posluh tako za izbiro gesel kakor tudi za pravo mero pri njihovi obravnavi. Pomudili so se pri ključnih in pri najnovejših izrazih, o katerih si bralec želi avtoritativne sodbe. Prijetno učinkuje tudi to, da je pri najvažnejših geslih naveden izvor izraza in zgodovina njegove vsebine v različnih jezikoslovnih smereh; definicije so tako pripete na realna tla posameznih šol in avtorjev. Vidneje je v slovarju zastopana terminologija iz Bühlerjeve šole (*Sprachtheorie*, 1934), köbenhavenske šole, ameriške deskriptivne lingvistike (Bloomfield) in strukturalizem (Harris), pa še transformacijska generativna slovnica (Chomsky). Četudi je razumljivo, da slovar takega obsega (glavni del ima 658 strani) ne zajame manj vidnih izrazov, vendarle preseneča, da v njem ni najti izrazov, kot so *aktualna členitev*, Jakobsonovih *distinctive features* (*difuznost*, *kompaktnost*, itd.), Saumjanovih *konstruktov*, ipd., niti ne vsaj najvažnejših novitet iz Tesnièreve knjige *Elements de la Syntaxe structurale*.

V tem slovarju poljskim izrazom v geslu sledijo ustrezni izrazi v angleščini, francoščini, nemščini in ruščini; v istem zaporedju so sestavljeni tudi vsi štirje indeksi. Ti prevodi so zelo skrbni, vendar se ponekod le ni mogoče strinjati z avtorji, npr. pri geslih *aspekt* in *rodzaj czynności*. Termina sta namreč v angleščini in francoščini prevedena z *aspect*; ločita se šele v nemščini in ruščini, kjer je prvi preveden z nem. *Aspekt* in rus. *vid glagola*, drugi pa z nem. *Aktionsart* in rus. *vid dejstvija, aspekt*. Gre za različna pojma, zato ni mogoče, da ju angleščina in francoščina ne bi razlikovali (kadar je obravnavan slovanski glagol); tudi v ruščini je *vid dejstvija* in dvojnica *aspekt* premoalo opazno ločen od izraza *vid glagola*. Razmejitev bi bila ustrežnejša, če bi v ruščini dodali dvojnico *aspekt* k *vidu glagola*; v *vid dejstvija* pa bi po Isačniku preimenovali v *sposob glagol'nogo dejstvija*. V opravičilo avtorjem je mogoče navesti dejstvo, da je šele novejša aspektološka literatura nekoliko uredila svojo terminologijo, medtem ko so se izrazi prej večkrat mešali in križali med seboj.

Slovar bo vsekakor doživel drugo izdajo, zato bi želel navesti nekaj drobnih pripomb, ki zadevajo drugi del (podatke o jezikoslovcih). Objektivnosti izbora okoli 300 imen ni oporekati, saj so avtorji dovolj tehtno utemeljili svojo odločitev. Nekaj nedoslednosti je npr. pri nekaterih jugoslovanskih jezikoslovcih; tako sta Barić in Rešetar imenovana *językoznawca jugosłowiański*, medtem ko je Ivšić *chorwacki*, Belić *serbski*, Blaže Koneski *macedoński*, Kopitar, Miklošič, Nahtigal in Ramovš pa *sloweński*. Enako bralcu ni jasno, zakaj so eni sovjetski jezikoslovci označeni z *rosyjski*, drugi z *radziecki* (sovjetski); *radziecki* so npr. Obnorski, Bubrih in Meščaninov. Pri navajanju Miklošiča moti pisava Miklosich, ki zlasti neslaviste premoti, da ga berejo »Miklozih«; pa tudi njegovega imena (Fran) ni bilo treba čehizirati v František. Podobno je za slovaškega filologa pisava Safarić zastarela; danes ga tudi Čehi izgovarjajo Safarik. Napačna je letnica izida gramatike Lomonosova (1757, pravilno: 1755) kakor tudi letnica smrti Rajka Nahtigala (1959 namesto 1958). Ostalo je tudi nekaj tiskarskih napak, zlasti v nemških in drugih navedkih.

Knjiga vseskozi odsvita globoko poznavanje problemov sodobnega jezikoslovja, zato bodo bralci znali ceniti njeno vrednost.

F. Jakopin
Filozofska fakulteta Ljubljana

GRADIVO

KONEC »RAZVOJA PROSTEGA STAVKA V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU«

Do danes se raba različnih vrst dajalnika za natančno označevanje osebne udeležbe in odnosa ni zmanjšala. Nasprotno, v različnih slogovnih smereh se je še stopnjevala. Za primer naj pokažemo nekaj svojilnih dajalnikov v prozi Pavleta Zidarja. Razloček med Cankarjevo in Zidarjevo rabo je predvsem v splošnem slogovnem hotenju. Iz njega izvira dejstvo, da uporablja Cankar različne dajalnike, zlasti pa svojilnega, za izražanje naklonskosti, pri Zidarju pa je to predvsem avtonomen izraz odnosa, s katerim poudarja v besedilih dinamiko dogajanja. Zato uporablja obliko, kadar je le mogoče: *Oficir — se ji je s prstom dotaknil komolca*, *Oče naš* s. 9, *Zena pa mu je medtem nadihala v život že toliko vlage*, ib. s. 9, *Zabodel ji je v hrbet rumenkast dim*, ib. str. 10, *Kuharici je padla leščerba na tla*, ib. 209, *Kaj vam je leščerba zletela na tla?* ib. 210, *Nos mu je prekipeł od jeze*, ib. s. 210. Svojilne dajalnike, ki v tem besedilu še bolj kot druge vrste dajalnika izražajo natančno razmerje, sem izbrala tudi zaradi njihove pogostnosti in da bi jih vsaj malo primerjala z omenjenimi oblikami pri Cankarju.

Razpravljanje o slovenskem prostem stavku sem začela z dajalniškimi zvezami predvsem zaradi tega, ker imata obe glavni vrsti dajalnike, predmetni in prosti, zraven splošne slovnično sintaktične vrednosti zmeraj živ lastni pomen. To daje dajalniškimi zvezam v besedilih posebno dodatno slogovno vlogo. Sprehod skozi nekatera slogovna obdobja je pokazal, da je treba ob razmišljanjih o razvoju stavčnih tipov in oblik v izhodišču upoštevati slogovna hotenja posameznih obdobj. V tem zapisu sem poskusila pokazati problem in opozoriti na pot njegovega reševanja.

B. Pogorelec
Filozofska fakulteta Ljubljana

V OCENO SMO PREJELI

Slavistična revija, XVI, 1968. Časopis za jezik in literarne vede. Dvojna številka posv. slav. kongresu v Pragi. 590 str.

Sovetskoje slavjanovedenie, 4, 1968. Akademia nauk SSSR.

Vidik, 6, 1968. Revija mladih za književnost, umjetnost i suvremene probleme.

Slovenska proza 1945—1965. Izbrala in uredila Helga Glušič-Krisper in Matjaž Kmecl. SM 1968. 405 str.

* Uredništvo 5. štev. JIS tega zaključka ni natisnilo, ker ga je avtorica v korekturi prečrtala, urednikom (za jezikoslovje je zaradi odsotnosti J. Toporišiča odgovarjal F. Jakopin) pa se tudi ni zdelo, da bi bil članek zaradi tega kaj osiromašen. Donatis prinašamo na izrecno avtoričino željo.

ALI JE PRAV LARINGALEN ALI LARINGEALEN?

Ze dalj časa se pripravljamo, da bi uredništvu časopisa Jezik in slovnstvo poslal kopico vprašanj s prošnjo, da bi mi nanje odgovorili. Toda doslej še nisem utegnil. Zato vas za sedaj prosim, če mi lahko pojasnite, kaj je pravilno v naslednjem primeru.

Dolga leta so bili v rabi izrazi *laringealen* (nanašajoč se na *larinks*), *faringealen*, *meningealen* ipd. Slovenski pravopis 1962 pa navaja pod gesloma *larinks* in *farinks* le izraza *laringalen* in *faringalen*. V nekem primeru sem namesto *meningealen* po naliki predlagal tudi izraz *meningalen*. Eden izmed kliničnih zdravnikov pa je na ta predlog odvrnil: »Udomačen je izraz *meningealen*. *Meningalen* mi ne zveni lepo, prej bi se strinjal z *meningitisen*.« Toda ta izraz je izpeljanka iz *meningitisa* (SP 1962: *meningitis*, *meningitičen*).

Kaj je torej pravilno: *meningalen* ali *meningealen*. Po naliki pač menim, da bi bilo pravilno *meningalen*, vendar se ne morem dovolj zanesljivo odločiti.

Franjo Tominec
Ljubljana

LARINGEALEN ALI LARINGALEN

Po mojem mnenju so boljše in gospodarnejše oblike *laringalen* itd. kot pa *laringealen*. V knjigi *Naturwissenschaftliches und medizinisches Latein* (Leipzig 1963) tudi sploh ni izrazov na *-ealen*, pač pa npr. *meningeus*, tj. izraz na *-eus*. Po vsej priliki so oblike kot *laringealen* nastale po napačnem besedotvornem postopku: *-us* kot pridevniško končnico so zamenjali s pridevniškimi obrazilom *-alis*, ne da bi bili pri tem pomislili, da iz besed, ki imajo koren na soglasnik, delamo pridevnike na *-alis* tako, da to obrazilo dodamo neposredno podstavi, tj. korenu. Prav tvorjena oblika iz *larinks* je torej *laringalen*, ne *laringealen*, ki je nastala tako, da so le del pridevniškega obrazila *-eus* zamenjali z obrazilom *-alis*, pri tem pa pustili pred njim *-e-* pridevniškega obrazila *-eus*. Take oblike z *-ealen* sem našel samo še v angleških slovarjih, a tudi tam je *e* iz *-ealen* postavljen v oklepaj, torej je s tem naznačena njegova nefunkcionalnost. Navada je res železna srajca, da pa železna srajca, ki jo v tem primeru zagovarjajo nekateri klinični zdravniki, ni oblačilo, ki bi ga radi nosili brez potrebe, je pač tudi jasno.

Priporočljivo je torej po pravopisnem *laringalen* ali *faringalen* pisati tudi *meningalen*. Zdravniki naj tu pač popustijo, saj nima pravega smisla vztrajati v eni stroki pri manj primernih terminoloških izrazih, kot so že dolgo v rabi v drugih znanstvenih in praktičnih vedah. — Glede izpeljanke *meningitisen* imate seveda popolnoma prav. S slovenskega stališča pa ima zdravnik boljše uho kot SP s svojim *meningitičen*.

Na podlagi povedanega lahko vidite, da je napravil Verbinc v svojem slovarju tujk in tujih izrazov stvari medvedjo uslugo, ko poleg *laringalen* itd. piše tudi *laringealen*. Le s kom (in čim) se je posvetoval pri tem?

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

KAKO PREVAJAMO SH. SAV(J)ETNIK

Opazila sem, da je v razpisih prostih delovnih mest (npr. zveznega sekretariata za gospodarstvo) čudna zmeda. Včasih pišejo o *svetovalcih* oz. *samosvojnih svetovalcih*, drugič spet o *svétnikih*.

V srbskem oz. hrvatskem jeziku poimenujejo oba enako: *savetnik* oz. *savjetnik*.

Seveda sem najprej pogledala, kaj piše o tem SP. Za *svétnike* pravi, da so lahko dvorni, finančni, komercialni; pri glagolu *svétovati* pa je zapisan tudi samostalni *svetovávec -vca*.

Slutim, da je pomen teh dveh samostalnikov različen; vedela bi rada samo, ali me slutnja ne vara.

Aleksandra Kraigher-Maireaux
Beograd

SVETNIK IN SVETOVALEC

Ne: *svétnik* je upravno priznana in podeljena uradniška stopnja (tudi znanstvena), *svetovalec* pa je vsakdo, ki kaj svetuje. Pri prevajanju sh. *savjetnika* je znet treba paziti, za kaj gre.

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

Vprašali ste

ALI JE PRAV LARINGEALNI ALI LARINGEALNI?

Če bolj časa se pripravljamo, da ni vrednosti črpanja, tudi in slovesno postavlja...
Kaj je torej pravilno: meningitis ali laringitis? To nam ni potrebno, če bi...
pilo pravilno meningitis, vendar se ne moremo dovolj prepričati o...

LARINGEALNI ALI LARINGEALNI

PROSIMO CENJENE NAROČNIKE,
DA PORAVNAJO NAROČNINO!

Če bolj časa se pripravljamo, da ni vrednosti črpanja, tudi in slovesno postavlja...
Kaj je torej pravilno: meningitis ali laringitis? To nam ni potrebno, če bi...
pilo pravilno meningitis, vendar se ne moremo dovolj prepričati o...

KAKO PRIVAJAMO ŠE ZAVJETNIK

SVETNIK IN SVETOVALEC

Če bolj časa se pripravljamo, da ni vrednosti črpanja, tudi in slovesno postavlja...
Kaj je torej pravilno: meningitis ali laringitis? To nam ni potrebno, če bi...
pilo pravilno meningitis, vendar se ne moremo dovolj prepričati o...